

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Att anmäla eller avvakta

En kvalitativ studie av lärares tolkning av anmälningskyldigheten
vid misstanke om att ett barn far illa

Hanna Nordin

Sara Mäki

Kandidatuppsats SOPA63

VT 2017

Handledare: Lotti Ryberg Welanders

Abstract

Authors: Hanna Nordin and Sara Mäki

Title: To report or not. Teachers' attitudes to the obligation to report child maltreatment

Supervisor: Lotti Ryberg Welanders

Assessor: Kristina Göransson

The aim of this study was to examine how teachers understand and interpret their obligation to report child maltreatment to Social Services. In Sweden, the obligation to report as a governmental employee is bound by law. More specifically, the study's aim was to gather information about whether or not the teachers were abiding the law. The study originated from the semi structured method and four teachers from three different schools were interviewed. The results were then analysed with the sociology of law perspective theory and the theory of discretion. The results of the study show that the teachers need a deeper knowledge in *what* to report and *when* to do so. The signs of child maltreatment and child neglect was often described as diffuse and difficult to detect. The main reasons given not to report was the fear of harming the relationship to the child and its legal guardians and also an uncertainty regarding what is sufficient reasons for reporting to Social Services. The conclusion of the study is that the teachers need to assimilate relevant knowledge that facilitates in their work and protecting the children.

Key words: Obligation to report, Child maltreatment, Primary school-teacher, Discretion, Sociology of law perspective theory.

Förord

Vi vill rikta ett stort tack till de lärare som ställt upp på intervjuerna som ligger till grund för vår studie. Utan er hade vi inte haft något material att arbeta med. Vi vill även tacka vår kloka handledare Lotti som guidat oss genom arbetet och följt oss genom processen. Ett varmt och hjärtligt tack riktas även till Helene för utvecklande feedback och konstruktiv kritik. Sist men inte minst vill vi tacka varandra för ett gott samarbete som kommit att fungera långt över förväntan.

Hanna Nordin och Sara Mäki

Helsingborg 2017-05-23

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1 Problemformulering	5
1.2 Syfte	6
1.3 Frågeställningar	7
2. Begreppsdefinition	7
3. Bakgrund	8
3.1 Rättsläget	8
3.2 Statistiska uppgifter avseende anmälningar till socialtjänsten	11
4. Kunskapsläge	12
5. Teori	14
5.1 Rättssociologi	14
5.2 Professionellt handlingsutrymme	16
6. Metod och metodologiska överväganden	17
6.1 Rättsdogmatisk metod	17
6.2 Kvalitativa intervjuer	18
6.3 Urval	20
6.4 Genomförande av analys	22
6.5 Sökvägar och sökord	23
6.6 Undersökningens tillförlitlighet	23
6.7 Förförståelse	25
6.8 Forskningsetiska överväganden	25
6.9 Arbetsfördelning	26
7. Resultat och analys	27
7.1 Resultat	27
7.2 Respondenterna	27
7.3 Lärarnas kunskapsbas	28
7.3.1 Utbildning	28
7.3.2 Socialtjänsten: en främmande profession	29
7.4 Lärarnas tillämpning av anmälningsskyldigheten	31
7.4.1 Ansvar för att göra anmälan	31
7.4.2 Rutiner och outtalade rutiner	32
7.4.3 Relationers påverkan för benägenheten att anmäla	33
7.5 Analys	35
7.5.1 Tolkning av anmälan utifrån lagtexten	35
7.5.2 Tillämpning av anmälningsskyldigheten	36
7.5.3 Rektorns roll vid tillämpning av anmälningsskyldigheten	37
7.5.4 Lärarens handlingsutrymme vid anmälan	38
7.5.5 Lärarnas tolkning av anmälan utifrån tecken på omsorgssvikt	40
7.5.6 Kompletterande kommentarer	41
8. Avslutande diskussion	42
Referenslista	44
Bilaga 1	48
Bilaga 2	50

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Åttaåriga Yara gick i andra klass i Karlskrona. Lärarna uppmärksammade vid flera tillfällen att Yara ofta kom för sent, verkade nedstämd och gick ner i vikt (Sandberg 2015). Den 30 april 2014 dog Yara efter hon blivit utsatt för grov misshandel i sitt hem. Under det år Yara befann sig i Sverige levde hon tillsammans med sin morbror som systematiskt utsatte henne för grov misshandel. Lärarna tog inte upp hennes ökade frånvaro med elevhälsan och vid åtminstone fyra tillfällen missades möjligheten att rådgöra med socialtjänsten gällande Yaras situation. En annan brist vid händelsen i Karlskrona var att rektorn, utifrån lärarnas uppfattningar, tog på sig ansvaret för att anmäla oron för Yara till socialtjänsten (Edling 2014).

Yara var beroende av vuxna som uppmärksammade hennes behov och situation. Ett barn har inte förmågan att ta hand om sig själv och behöver kärlek och omsorg för att utvecklas. I Föräldrabalkens (SFS 1949:381) 6 kap. 1 och 2 §§ anges att alla barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran samt att vårdnadshavaren bär ansvar för att barnets behov blir tillgodosedda. I Förenta Nationernas (FN) barnkonvention anges att alla barn är lika mycket värda och har samma rättigheter samt har lika rätt till liv och utveckling, vilket regleras i andra och tredje paragrafen (UNICEF 2009, s. 15). Därför är det viktigt att de vuxna i barnets närhet är trygga och har förmågan att låta barnet utvecklas gynnsamt. Lärare träffar barnet mer än någon annan profession. I sitt arbete möter lärarna barnen från morgon till kväll vilket gör att de har stor insyn i barnets hemsituation. Då lärarna träffar barnen regelbundet under flertalet år bär de också ett stort ansvar för att uppmärksamma om vårdnadshavarna inte fullgör sitt föräldraansvar och anmäla till socialtjänsten om de misstänker att barnet far illa.

Enligt 14 kap. 1 § Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) och 29 kap 13 § Skollagen (SFS 2010:800) är *alla* som arbetar med barn och *misstänker* att ett barn far illa skyldiga att anmäla det till socialtjänsten. Det samma gäller vid misstanke att barn *riskerar* att fara illa. Skyldigheten gäller all personal på skolan däribland rektorer, pedagoger och elevhälsan- oavsett om verksamheten är offentlig eller enskild (SOU 2009:68, s. 272–273).

Efter händelsen i Karlskrona sammanställde Inspektionen för vård och omsorg (IVO) en rapport som beskriver ett stort nationellt behov av en konkret, tydlig rutin för skolans anmälningsskyldighet till socialtjänsten. IVO uppmärksammar lärarnas bristande tillit till socialtjänsten som

en svårighet i samverkan mellan skola och socialtjänst (IVO 2016). Även Socialstyrelsen belyser lärarnas bristande kunskap om sina skyldigheter och menar att skola och förskola behöver vara mer uppmärksamma på när ett barn kan behöva skydd, stöd eller hjälp och de måste i högre utsträckning efterleva skyldigheten att anmäla om ett barn misstänks fara illa (Socialstyrelsen 2012b, s. 18).

Det kan tänkas att lärare med bristande kunskap gällande anmälningsplikten och hur en anmälan ska formuleras kan påverka vilken hjälp och vilket stöd barnet får (Östberg 2010, s. 136). För att kunna hjälpa ett barn i fara behöver socialtjänsten få information från skolan vilket ställer krav på lärarnas kunskap kring detta. Tidigare forskning har även visat på resultat som synliggjort att personal inom barnomsorgen utför olika bedömningar beroende på hur de tolkar lagen om anmälningsplikt. Personal med god kunskap och som tolkar anmälningsplikten utifrån en vid definition av innebörden i begreppet *barn som riskerar att fara illa* visade sig göra mer korrekta bedömningar och anmäler oftare (Lundén 2010, s. 109–110).

År 2010 handlade 52% av alla anmälningar som gjordes till socialtjänsten om vårdnadshavares bristande omsorg om barn, vilket därmed är den största anledningen till att barn kommer i kontakt med socialtjänsten. Endast 17% av alla anmälningar inkommer från skolverksamheter (Socialstyrelsen 2012a, s. 26). Befintlig forskning inom området anses begränsad, vilket identifieras genom en framträdande kunskapslucka när det gäller varför en anmälan görs, av vem samt att forskningen inte följs upp kontinuerligt och utvecklas i takt med samhällsliga förändringar (Wiklund, 2006, s. 46–47). Det anses intressant att närmare undersöka en profession som enligt lag har anmälningsplikt, för att skapa förståelse för hur olika förhållningssätt kan påverka anmälningarna från skolan och därmed barns möjligheter till hjälp och stöd från socialtjänsten. Anmälningsplikten är enligt Lundén (2010, s. 57) i många fall komplex och påverkas av en mängd faktorer vilket gör den relevant att undersöka. Lärarnas perspektiv och resonemang blir intressant att utgå ifrån för att synliggöra eventuella brister och skapa förbättringsmöjligheter som kan gynna barnen men även lärarna i deras professionsutövande.

1.2 Syfte

Syftet är att undersöka hur lärare i sin profession kan förstå och tillämpa innehållet i 14 kap. 1§ Socialtjänstlagen gällande anmälningskyldighet.

1.3 Frågeställningar

- Hur tolkar läraren skyldigheten att anmäla till socialtjänsten när de misstänker att barn far illa utifrån tecken på omsorgssvikt?
- Hur tillämpar läraren anmälningskyldigheten utifrån lagtexten?
- Vad uppfattar läraren som avgörande för huruvida läraren anmäler eller avstår från att anmäla oro?

2. Begreppsdefinition

Lärare: I studien används begreppet lärare utifrån att de undervisar i förskoleklass och upp till årskurs tre. Lärarens arbetsuppgifter handlar främst om att undervisa barn så att de uppnår kunskapsmålen. Lärarna kan ha extra ansvar för en klass, vilket innebär att de är klasslärare. En klasslärare följer en klass under ett antal år, vanligast förekommande i studien är att klassläraren följer samma klass från årskurs ett till årskurs tre. Läraren kan även vara mentor för elever i en klass, vilket innebär ett extra ansvar för specifika elever. Vidare i studien används begreppet lärare utifrån att de arbetar vid lågstadiet.

Barn: I studien baseras begreppet barn på FN:s definition, vilket betyder alla under 18 år (UNICEF 2009). Studiens population är lågstadielärare vilket medför att begreppet barn som används i studien avser de som går i förskoleklass och upp till årskurs tre. Detta innebär att barnen i de flesta fall är mellan sex till nio år gamla.

Omsorgssvikt: Omsorgssvikt är ett övergripande begrepp som beskriver att barnets fysiska eller psykiska utveckling är i fara på grund av föräldrars bristande omsorgsförmåga (Killén 1999, s. 14, 33; Lundén 2010, s. 14–16). Omsorgssvikt ter sig olika och innefattar både känslomässig otillgänglighet och fysisk vanvård. Känslomässig otillgänglighet innebär psykologisk omsorgssvikt medan fysisk vanvård ofta består av fysiska och psykiska övergrepp och våld från vårdnadshavarna. Barnen får därmed inte sina grundläggande behov tillgodosedda i hemmiljön. Oavsett om föräldrarna utsätter barnen avsiktligt eller oavsiktligt kallas detta omsorgssvikt (Killén 1999, s. 34, 38, 40–41).

Barn som utsätts för omsorgssvikt kan senare i livet påverkas av detta då de riskerar att utveckla en otrygg anknytning, skapa psykiska symptom och hämma hjärnans utveckling (Lundén 2010,

s. 14, 21–22). I senare skede kan detta även påverka barnets anknytningsmönster. Omsorgssvikt behöver inte innebära att det i dagsläget finns en påvisbar skada hos barnet utan att barnet utsätts för något som hotar dess utveckling. För att förstå vad som kan innebära ett hot för barnet behövs en förståelse för vad som inbegrips i ett barns normala utvecklingsstadier och föräldrarnas del i denna (Lundén 2010, s. 22–24). Lärare får under lärarutbildningen kunskap kring detta, vilket i kombination med deras dagliga kontakt med barnet, gör dem till representanter för barnet och ska därmed arbeta för att skydda detta.

Omsorgssvikt innebär att vårdnadshavarna har bristande respekt för barnets behov och erkännande av detta. Kombinationer av olika former av omsorgssvikt förekommer ofta hos ett och samma barn. Omsorgssvikt i form av föräldrars bristande omsorgsförmåga kan vara att barnet inte får tillräckligt med kärlek och närhet, att barnet behandlas okänsligt, utsätts för psykisk misshandel eller våld (Killén 1999, s. 33; Lundén 2010, s. 43). Detta innebär att begreppet har en vid betydelse som har gemensamt att barnets beroendeställning till föräldrarna inte beaktas adekvat för att barnet ska kunna utvecklas gynnsamt.

3. Bakgrund

3.1 Rättsläget

All personal som arbetar vid en skola för barn under 18 år är skyldiga att anmäla misstankar om att en elev far illa i hemmet. I skollagens (SFS 2010:800) 29 kap. 13§ andra stycket står att läsa att skyldigheten till socialnämnden regleras i socialtjänstlagens (SFS 2001:453) 14 kap. 1§, vilket medför att studien följaktligen undersöker tillämpningen av Socialtjänstlagen:

14 kap. 1§ Följande myndigheter och yrkesverksamma är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa:

1. myndigheter vars verksamhet berör barn och unga,
2. andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten, Kriminalvården, Polismyndigheten och Säkerhetspolisen,
3. anställda hos sådana myndigheter som avses i 1 och 2, och
4. de som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet och fullgör uppgifter som berör barn och unga eller inom annan sådan verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område. [...].

I detta lagrum framgår att alla myndigheter vars verksamheter berör barn och unga är skyldiga att anmäla om de upplever att ett barn mår dåligt med anledning av sina hemförhållanden. I paragrafens tredje punkt framgår även att alla anställda vid dessa myndigheter bär ansvar att anmäla. Detta innebär att det ligger ett individuellt ansvar på varje yrkesverksam att uppmärksamma barn i fara och informera socialtjänsten vid misstanke om missförhållanden.

År 2013 gjordes ändringar i Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) för att förtydliga lagens innebörd och säkerställa att barn som far illa eller riskerar att fara illa får det skydd och stöd de behöver. I regeringens proposition (2012/13:10, s. 26–27) *Stärkt stöd och skydd för barn och unga* framkommer att man genom lagändringen syftar till att ändra kriterierna för när det finns en skyldighet att anmäla till att den bör gälla *när man får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa*. Att fara illa eller riskera att fara illa innebär att barnet utsätts eller riskerar att utsättas för psykiskt eller fysiskt våld, sexuella övergrepp, kränkningar alternativt försummelse. Försummelse från vårdnadshavarna kan vara både fysisk och psykisk vilket innebär att föräldrarna eller annan vuxen i hemmet aktivt eller passivt misslyckas med att tillgodose barnets grundläggande behov (Östberg 2010, s. 51). I lagändringen som genomfördes år 2013 beslutades även att kopplingen till vad som innefattas i socialtjänstens arbete skulle plockas bort. Gemensamt för den nya och den gamla lagtexten är att de utgår från anmälarens egna iakttagelser och oro för barnet. Skillnaden ligger i att den nya formuleringen inte förutsätter någon förkunskap kring socialtjänstens arbete då den anmälningspliktiga istället ska anmäla om man "får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa". Enligt regeringen bör detta underlätta för anmälarens bedömning när en anmälan ska göras (prop. 2012/13:10, s. 46).

I propositionen betonas att det inte är anmälarens sak att försöka lösa barnens problem på egen hand utan det är socialtjänstens ansvar att utreda och avgöra allvaret i barnets situation (prop. 2012/13:10, s. 44). Socialtjänsten har sedan som uppgift att utreda och bedöma om barnets situation är sådan att en insats för barnets skydd behövs. Det finns risker med att exempelvis skolpersonal försöker lösa denna typ av problematik på egen hand då barnets situation kan förvärras och att socialtjänsten kopplas in alltför sent eller i ett akut skede (Prop. 2012/13:10, s. 43).

Lagen har sedan den först trädde i kraft utvidgats ett flertal gånger och gör idag inga skillnader mellan privat och kommunal verksamhet. Det är en plikt för personalen inom dessa professioner att göra anmälningar när de känner en oro för ett barn. I Brottsbalken (SFS 1962:700) 20 kap.

1§ står skrivet att “den som uppsåtligen eller av oaktsamhet vid myndighetsutövning genom handling eller underlåtenhet åsidosätter vad som gäller för uppgiften skall dömas för tjänstefel till böter eller fängelse i högst två år”. Detta innebär att en lärare som inte fullgör sin anmälningsskyldighet riskerar att dömas för tjänstefel (jmf NJA 2014 s. 910). Dessutom kan den som inte fullgör sin anmälningsplikt riskera disciplinära påföljder från arbetsgivaren (Östberg 2010, s. 51).

Utifrån sitt uppdrag har läraren skyldighet att uppmärksamma socialtjänsten om barn som kan ha behov av stöd. Läraren är en av flera aktörer som verkar för att socialtjänsten ska få kännedom om utsatta barn. Anmälningsplikten är ett viktigt verktyg i socialtjänstens arbete i att se till så att alla barn har en bra uppväxt, därför behöver de få kännedom om barn som far illa eller misstänks fara illa för att kunna fullgöra sin uppgift att förebygga, erbjuda stödinsatser eller vidta åtgärder till barns skydd (prop. 2012/13:10, s. 44). Utgångspunkten för alla verksamheter som kommer i kontakt med barn måste därför vara att så långt möjligt säkerställa att socialtjänsten får kännedom om när ett barn far illa eller misstänks fara illa. Detta för att möjliggöra att barnet får skydd och stöd i ett tidigt skede och därmed kunna motverka en negativ utveckling.

Skolverket har i flera remissvar till de utredningar som låg till grund för propositionen efterlyst fler exempel på situationer där barn far illa och även förtydligande kring vilken misstankegrad anmälan ska göras vid (prop. 2012/13:10, s. 46–47). Detta har regeringen dock besvarat med att det inte är möjligt att exemplifiera situationer då barn far illa. De menar även att det inte går att ange vid vilken grad av misstanke som anmälan ska göras vid. Detta motiveras med att varje situation och barn är unikt och att faktorer såsom barnets ålder och förhållanden i övrigt påverkar situationen (prop. 2012/13:10, s. 47). Varje barn och varje situation är unik, vilket innebär att varje situation kräver en individuell bedömning. Detta innebär att standardisera och arbeta efter en mall inte är möjligt. Viss vägledning ges dock i Socialstyrelsens handböcker, allmänna råd och tidigare propositioner.

Ibland kan det kännas svårt som anmälare att veta om situationen är sådan att en anmälan ska göras eller inte. Men det är inte anmälares, utan socialtjänstens sak att utreda och avgöra allvaret i barnets situation. När det råder osäkerhet om förhållandena är sådana att en anmälan ska göras, kan situationen diskuteras med socialtjänsten utan att barnets identitet avslöjas (Socialstyrelsen 2014, s. 18).

När en anmälan är gjord har läraren rätt att ta del av viss information. I Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6, s. 3) finns information om att anmälaren ska få ta del av att anmälan är mottagen och av vem. Anmälaren har även rätt att få information gällande att en utredning inletts, inte inletts eller redan pågår, vilket regleras i 14 kap. 1b§ Socialtjänstlagen (SFS 2001:453). Dock görs undantag om informationen anses olämplig att lämnas ut utifrån dess omständigheter.

3.2 Statistiska uppgifter avseende anmälningar till socialtjänsten

Socialstyrelsen fick år 2008 i uppdrag av regeringen att utveckla statistiken om den sociala barn- och ungdomsvården. Detta uppdrag ledde fram till att de under år 2011 tog fram nationell statistik gällande anmälningar som görs utifrån 14 kap. 1§ Socialtjänstlagen (SFS 2001:453). Rapporten visar att den största anledningen till att socialtjänsten får in en orosanmälan gällande ett barn är ungas kriminalitet och missbruk, konflikter i familjen samt föräldrars missbruk. Det framkom att fysiska eller sexuella övergrepp var de problem som angavs i minst utsträckning (Socialstyrelsen 2012a, s. 14–15). Vidare visar Socialstyrelsens resultat att anmälningar som inkommer till socialtjänsten med anledning av orsaker relaterade till barnets beteende är något lägre (42%) än den andel där orsakerna antas ligga i barnets omgivning (52%). Övriga orsaker utgör en betydligt mindre andel t.ex. ensamkommande minderåriga flyktingbarn (6%). Dessa siffror och resultat överensstämmer i stort med tidigare forskning inom området (jmf Coccozza 2003, s. 40).

I Socialstyrelsens rapport (2012a, s. 28) redovisas att antalet orosanmälningar ökade i takt med att barnen blev äldre. Endast 24 procent av anmälningarna rörde barn i åldern 0–5 år medan 48 procent rörde barn mellan 13–17 år. Anmälningarna kom främst från polisen (38%), förskola/skola (17%) och hälso- och sjukvården (10%) (Socialstyrelsen 2012a s. 26).

Polisen är en annan profession som gör anmälningar till socialtjänsten. En förklaring till att polisen ligger i framkant när det gäller anmälningar till socialtjänsten gällande misstanke om att barn far illa kan vara det arbetssätt de utarbetat. Polisen gör orosanmälan så fort de får kännedom om att ett barn misstänks blivit utsatt för ett brott eller själv begått ett brott. Detta görs oavsett brottets art eller barnens situation i övrigt. Detta gäller även i fall där det i inte finns någon annan markör för att barnet skulle kunna fara illa, exempelvis snatteri (Socialstyrelsen

2012a, s. 33). Detta innebär att rättsväsendet inte utför några egna bedömningar av den kriminella handlingen utan informerar socialtjänsten i kommunen per automatik. Denna automatik finns inte någon annanstans i samhället (Östberg 2010, s. 37). Polisernas rutin för orosanmälningar till socialtjänsten skiljer sig från skolans då de enbart bedömer oron baserat på barnets ålder medan lärarna väger in flera andra faktorer.

4. Kunskapsläge

Utifrån tidigare nämnd statistik är det intressant att titta på olika faktorer som påverkar de relativt låga siffrorna som skolans anmälningar till socialtjänsten utgör. Då barn spenderar mycket tid i skolan bör verksamheten ha stor insyn i barnets liv och därmed ha möjlighet att upptäcka de barn som riskerar att vara utsatta för omsorgssvikt. Lundén (2010, s. 57) beskriver olika faktorer som kan förklara de låga siffrorna gällande skolans anmälningar till socialtjänsten. En stor orsak till att barnomsorgspersonal väljer att avvakta att anmäla är begränsad erfarenhet inom yrket och därmed en osäkerhet om bedömningen som görs anses vara korrekt (se även Janson & Svensson 2008). Erfarenhet inom professionen i kombination med bristande utbildning anses vara en av de främsta anledningarna till varför man avvaktar. Lundén (2010, s. 57) menar vidare att låg utbildning och kort erfarenhet hos skolpersonalen även innebär svårigheter i att se och identifiera omsorgssvikt, vilket innebär att barn i behov av stöd av socialtjänsten inte alltid upptäcks (Lundén 2010, s. 57). Leviner (2011) skriver i sin avhandling att skyldigheten att anmäla oro till socialtjänsten inträder redan vid misstanke om att ett barn riskerar att fara illa. Detta med anledning av att barnets bästa alltid skall beaktas (i enighet med 1 kap. 2§ SoL). Konkret innebär det att det alltså inte behöver finnas belägg för att barnet far illa, utan bara att misstanken existerar. Det är alltså inte fel att anmäla i situationer när det finns osäkerhet kring om den oro som finns verkligen är riktig. En anmälan får därmed inte bli föremål för bedömning och värdering av den enskilde anmälaren (läraren) utan ska göras genast och det är sedan socialtjänsten som bedömer om en verklig oro föreligger (Leviner 2011).

Lundén (2010, s. 58–59) menar att ärendets karaktär kan påverka huruvida anmälan görs eller ej. Med detta menas att graden av allvar bedöms av läraren innan denne fattar beslut om att anmäla eller avvakta. Om personalen anser att de genom anmälan kan bidra till en förbättrad situation för barnet tenderar de att anmäla i högre grad (Lundén 2010, s. 58). Den enskilde lärarens uppfattning om huruvida anmälan till socialtjänsten anses gynnsam för barnet höjer anmälningsfrekvensen (Zellman 1990; Janson & Svensson 2008). Wiklund (2006, s. 46) skriver

dock i sin avhandling att det finns en stor variation i benägenheten att anmäla nationellt sett, vilken är angelägen att forska vidare kring. Wiklund menar vidare att det är tänkbart att lokala policys hos anmälningspliktiga professioner samt skillnader i hur dessa professioner organiserar sitt arbete är av vikt för i vilken utsträckning oro för barn och ungdomar anmäls. Skillnader i hur och när man definierar, identifierar och anmäler barn som befinner sig i riskzonen kan även vara en anledning till de stora variationerna (Wiklund 2006, s. 47).

Lundén (2010, s. 95–97) diskuterar i sin forskningsstudie att grunderna till att anmäla tenderar att definieras på olika vis, vid och snäv tolkning. Den vida tolkningen av vad som innefattas av anmälningsplikten innebär att besluten grundar sig i upptäckta förhållanden som kan påverka barnets hälsa och utveckling, medan den snävare tolkningen enbart ser till föräldrarnas handlingar i form av exempelvis missbruk och våld (Lundén 2010, s. 101). Studiens resultat synliggjorde att personal inom barnomsorgen som utförde bedömningar utifrån den vidare tolkningen visade sig vara mer benägna att identifiera omsorgssvikt och gjorde därmed en korrekt bedömning. Lundén (2010, s. 95) menar även att det i litteraturen sällan presenteras hur en händelse riskerar att påverka ett barns hälsa, vilket hon menar är en viktig kunskap för omsorgspersonalen att bära med sig för att kunna avgöra om vissa situationer innebär en risk för att barnet far illa.

I Lundéns studie undersöktes hur en arbetsgrupp påverkar besluten gällande anmälningar. Jämförelser gjordes mellan de anmälningar som gjordes i samråd med arbetsgruppen och de beslut som fattades enskilt. Resultaten visade att beslut som togs i arbetsgruppen ansågs vara mer riskfyllda än de som fattades av individer utan gruppens påverkan. Gruppen ansåg oftare att barnets hälsa och utveckling inte var i fara och därmed avvaktade man anmälan (Lundén 2010, s. 59).

14 kap. 1§ Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) och propositionen (2012/13:10) ålägger olika yrkesverksamma personer en skyldighet att agera och anmäla med syftet att skydda barn som normalt sett inte kan agera själva. Lärare som en del av en profession som möter barn ofta, regelbundet och under lång tid är en viktig grupp för att lagstiftarnas ambition med lagtexten ska förverkligas. Anmälningsplikten mellan skola och socialtjänst är komplex och för med sig en del svårigheter vilka även uppmärksammas i den internationella forskningen (se t.ex. Creamer, Valkyrie & Vaughn 2008). Svårigheterna och fenomenet som helhet behöver vidare undersökas då kunskapen idag anses bristfällig (Wiklund 2006, s. 9–10, 46–47). Uppföljning av

uppgifter krävs för att utvecklingen inom området ska gå framåt. Vår studie syftar därför till att följa upp tidigare forskning, skapa förståelse för vad lärare har kunskap om, hur de använder sin kunskap om lagen samt hur de tolkar ett barns faktiska förhållanden.

5. Teori

5.1 Rättssociologi

För att undersöka hur lagen fungerar i en del av samhället används rättssociologi som teoretisk utgångspunkt. Rättssociologi är ett synsätt som ska komplettera den ofta fyrkantiga juridiken genom att man studerar rättssystemets samhällseliga grunder och konsekvenser. Rättssociologin intresserar även sig för informella normer. Rättssociologin syftar till att skapa en djupare förståelse för rättsreglers och normers bakgrund och funktion samt för att öka förståelsen kring vad som påverkar mänskligt handlande (Mathiesen 2005, s. 25), vilket i studien innebär lärarnas handlande. Främst handlar det inte om enskilda lagtexter utan om lagen i ett socialt sammanhang. Rättssociologin intresserar sig främst för vad som finns bakom lagen och lyfter fram normen, vilken kan ses som en moralisk måttstock bestående av värderingar och känslor som bestämmer hur vi bedömer vår verklighet. Genom rättssociologin sätts rätten i ett samhällsperspektiv och fokus ligger på hur samhället påverkar lagen och hur lagen kan påverka samhällets värderingar och normer.

Mathiesen (2005, s. 25) menar att rättssociologin kan ses som ett verktyg som hjälper samhället att se skillnader mellan den skrivna och den levande rätten, med detta menas att effekterna av den socialrättsliga lagstiftningen analyseras och klarläggs för att förstå verkliga konsekvenser av lagstiftningen, exempelvis om lagstiftningen bidrar till att förbättra levnadsvillkoren för ett lands medborgare eller ej.

Rättssociologin som forskningsområde undersöker bland annat de faktorer som påverkar hur man tolkar lagen och hur den skall tillämpas. Exempelvis menar Hydén (2002, s. 68) att det är av stor vikt att de som ska tillämpa lagen också har kunskap i juridiken, som innefattar deras lagstadgade skyldighet. Vi använder rättssociologin för att synliggöra lärarnas roll och hur de använder anmälningsplikten. Detta för att minimera tolkningsutrymmet. Det rättssociologiska perspektivet används i studien för att synliggöra hur lågstadielärare anser att anmälningsplikten

fungerar i praktiken för att skapa förståelse för hur lärarna förhåller sig till rådande lagstiftning men även om och hur lagtexten påverkar deras arbete.

I nära anknytning till rättstillämpningen finns det två typer av kunskapsdimensioner, vertikal och horisontell. Den vertikala dimensionen härleds till rättsvetenskapen och den horisontella till beteende- och samhällsvetenskapen. Detta innebär att det är rättskällan som bestämmer att en anmälan bör göras, medan andra delen av beslutet att anmäla landar i ett målrationellt perspektiv. Lagtexten säger alltså vad som *skall* göras, men läraren påverkas även av kunskap kring hur de rådande förhållandena faktiskt är, som till viss del grundas i empiriska och verkliga iakttagelser (Åström 1995, s. 187–188). Som anställd i en rättstillämpande verksamhet, som lärare de facto är, så är de beroende av viss kunskap om faktiska förhållanden (Åström 1995, s. 189). Själva lagtexten anger inte vad som faktiskt “bör ha skett” för att en anmälan skall vara berättigad, utan det står skrivet att en oro räcker.

Vidare skriver Anderberg och Hydén (1995, s. 219) att rätten syftar till att reglera tre olika uppgifter. Dessa är *lagens adressat*, vilket innebär vem, vilken aktör, som skall agera enligt lagtexten. Den andra uppgiften är *procedurer* i form av hur det skall gå till rent formellt och avslutningsvis själva *målet och materiellt innehåll*. Den sista uppgiften syftar till vad som skall göras, i detta fall att anmäla.

För att lagen ska fungera krävs en av lagen utsedd aktör, vilken är lagens adressat. Utifrån lagen om anmälningsskyldighet är aktören, som ska förhålla sig till lagens innehåll, professioner som kommer i kontakt med barn inom ramen för sin professionsutövning. I studien består lagens adressat av lärare. Dessa har ett ansvar för att uppmärksamma barn som far illa eller misstänks fara illa. Lärarna är en del av en icke-juridisk profession, vilket innebär att deras ansvar bygger på att se till så att lagen fungerar. Detta skiljer sig från hur lagen traditionellt sett fungerar, vilket innebär att lagen inte tillämpas förrän någon gjort fel och det negativa redan inträffat (Anderberg & Hydén 1995, s. 188–190). Lärarnas uppdrag utifrån lagens innehåll är alltså att verka för att det negativa inte sker.

5.2 Professionellt handlingsutrymme

Svensson, Johnsson och Laanemets (2008 s. 95–96) beskriver den professionella rollen som en roll där kunskap, färdigheter och förväntningar förknippas med individens profession. Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) skriver om handlingsutrymme utifrån socialarbetare som profession. Deras resonemang anses ändå kunna användas i studien då handlingsutrymme är ett begrepp som kan appliceras på flera olika yrkesgrupper och professioner.

En professionell roll kan både vara dubbel och ibland problematisk. Detta då det finns förväntningar på den professionella att möta målgruppens behov (i lärarens fall elevens behov) samtidigt som hen styrs av organisationens riktlinjer och vad lagen säger (Evan & Harris, 2004). Det problematiska uppstår då den professionella förväntas vara lojal till både organisationen och målgruppen. Läraren arbetar som en representant för skolan och måste därför arbeta efter de ramar som organisationen har samtidigt som de inom sitt handlingsutrymme kan använda sig av sin kunskap för att använda organisationens resurser på bästa sätt. Med resurser menar Svensson, Johnsson och Laanemets (2008, s. 17) ekonomiska eller materiella resurser men även tid, kunskap och befogenheter.

Handlingsutrymmet gör det möjligt för läraren att göra egna bedömningar och därmed skapas valmöjligheter. Svensson, Johnsson och Laanemets (2008, s. 70–71) beskriver att även om den professionella känner sig uppbunden av regler, lämnar reglerna alltid ett utrymme för egen tolkning och tillämpning. Detta tolkningsföreträde ger den professionella makt att avgöra hur olika regler och lagar kan tolkas. Det är den professionellas uppgift att tolka regler och lagar för att hitta ett sätt där de enklast kan förhålla sig till de resurser som finns. Detta görs bland annat genom att de upplever sig trygga i sin yrkesroll, vilket kan antas uppnås genom att känna sig säkra på sin sak och ha stöd för sina handlingar rent faktamässigt.

Svensson, Johnsson och Laanemets (2008, s. 220) skriver att de professionella behöver forskning som stöd för handlingar som utförs inom handlingsutrymmet och för förståelsen av handlingsutrymmet. Lärares arbete ska ske på basis av vetenskap och beprövad erfarenhet (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s. 225). Som professionell lärare ska man veta vad man gör och kunna bedöma konsekvenserna av sitt handlande. Lärarens arbetsuppgifter innebär inte bara att lära ut, utan även att se till barnens bästa och utföra handlingar som dels passar eleven och som dels ingår inom organisationens ramar.

Det professionella handlingsutrymmet används på olika sätt beroende på vilka erfarenheter den professionella har. Erfarenhet och mycket kompetens kan eventuellt skapa en säkerhet hos den professionella som medför att denne vågar utnyttja verksamhetens resurser mer och sätta egna gränser samtidigt som hen vågar påverka och förändra de ramar som existerar inom organisationen. Det antas finnas ett samband mellan antal år i yrket och en ökad grad av professionalisering (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s. 77). Man kan som professionell välja att acceptera det handlingsutrymme som givits av organisationen eller så kan man arbeta för att vidga det (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s. 55).

Svensson, Johnsson och Laanemets (2008 s. 100–101) menar att det finns en skillnad mellan den professionellas yrkesroll och yrkesidentitet. Yrkesidentiteten är inte bunden till organisationen, utan till den bild som den professionella själv har av sin roll som yrkesverksam. Bilden är skapad av tidigare erfarenheter och institutionaliserade uppfattningar men det som blir specifikt för varje enskild är hur dennes yrkesidentitet fyller sin funktion och bildar basen till den personliga aspekten av yrkesrollen (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s. 101). Detta innebär att den professionella rollen ser olika ut beroende på tidigare erfarenheter, utbildningar, tid som yrkesverksam etc.

Lagstiftningen innebär att professionen förpliktas att ta ett ansvar, något som är problematiskt för professionen och enskilda professionsmedlemmar. Vår studie behandlar dessa problem med förhoppning att svårigheterna kan identifieras och leda till en förändring.

6. Metod och metodologiska överväganden

6.1 Rättsdogmatisk metod

Då studiens syfte utgår från rätten och rättskällor så används en rättsdogmatisk ansats för att tolka dess innehåll. Rättskällorna som används är lagtext, propositioner, SOU samt rättsfall. Genom att använda sig av den rättsdogmatiska metoden vill man åstadkomma lösningar som är välmotiverade och underbyggda (Kleinman 2013, s. 26). Framförallt är det två perspektiv som är utgångspunkten när man avser att studera rättssystemet. Dessa är det interna och det externa perspektivet. Det viktigaste är inte att fastställa vad som är rätt utan att man gör en granskning som är kritisk till det rådande rättsläget. En utgångspunkt är att man använder sig av lagtexter, doktrin, förarbeten och rättsfall med vilka metoden fastställs. Genom att göra det fördjupar man

innehållet i lagtexten. Detta perspektivet kallas för det interna perspektivet (Borgström & Hollander 2005, s. 129). Rättskällorna har olika stor betydelse beroende på vilket område inom rätten som analyseras. Det primära är att undersöka de olika delarna i rättskällevärdet för att till slut få ett resultat som gemensamt beskriver hur rättsregeln uppfattas i ett visst, eller i vissa sammanhang (Kleineman 2013, s. 26). Det externa perspektivet innebär att man undersöker rätten ur exempelvis kvalitativ sociologisk eller historisk synvinkel. Genom det externa perspektivet kan man få kunskap om rättens effekter och samhällsliga verkningar. Den gemensamma nämnaren för det interna och externa perspektivet är att båda har rättsordningen som intresse (Borgström & Hollander 2005, s. 129).

6.2 Kvalitativa intervjuer

Då studien syftar till att förstå lärares tolkning och förhållningssätt gällande anmälningsplikten utifrån lärarnas egna upplevelser har det i arbetet med studien behövts ett redskap som lägger vikt vid just detta. För att förstå empirin som samlats in har det krävts tolkning av dess innehåll vilket enligt Bryman (2011, s. 32, 507–508) är grunden i ett hermeneutiskt synsätt. Hermeneutiken syftar till att förstå människors beteende i den sociala kontexten de befinner sig i, utan att söka efter en absolut sanning. Det grundläggande inom synsättet är inte att förklara ett fenomen utan att förstå människors upplevelser utifrån specifika situationer (Bryman 2011, s. 507–508).

Den metod som bäst lämpar sig för en studie av detta slag ansågs vara semistrukturerade intervjuer med kvalitativ forskningsansats. Kvalitativ metod är en kunskapsteoretisk utgångspunkt med tonvikt på tolkningar och förståelse av individers sociala verklighet för att få en bredare bild med flera nyanser och dimensioner på ett problemområde snarare än en enskild persons djupgående kunskap om ett specifikt ämne (Ahrne & Svensson 2011, s. 40). Detta har gjorts genom jämförelser av flera respondenters svar. Kvalitativ metod ser den sociala verkligheten som skapad av de individer som utgör den och när de förändras gör även den sociala verkligheten det (Bryman 2011, s. 341).

Den kvalitativa forskningsmetoden som använts har en induktiv ansats, vilket innebär att vi först samlar in empiri och sedan genererar teorier och begrepp för att belysa det insamlade materialet (Bryman 2011, s. 28). Fördelen med en induktiv ansats har varit bland annat att det lämnar plats för det oväntade, att det inte funnits ett givet svar innan (Sohlberg 2006, s. 93). Själva tolkningen av empirin sker vanligtvis utan att den knyts till någon teori och tolkningen

tenderar då att bli mer intuitiv. Empirin finns de facto där och måste tolkas och analyseras, oavsett vad befintliga teorier säger (Sohlberg 2006, s. 93). Den rättsociologiska teorin i kombination med begreppet handlingsutrymme har valts utifrån den insamlade empirin för att underlätta tolkning av de svar respondenterna givit.

Inom den kvalitativa forskningen finns det flera metoder och tillvägagångssätt att samla in empiri genom. Då lärarnas resonemang utifrån egna erfarenheter, upplevelser och tankar varit det intressanta för att besvara uppsatsens syfte och frågeställningar har det tätt sig naturligt med en intervjumetod. En kvalitativ intervjumetod skiljer sig från en kvantitativ då den är mindre strukturerad och har fokus på intervjupersonernas åsikter snarare än det generella. För att skapa ett djup i intervjun och tillåta respondenten att uttrycka det denne anser relevant är det inom den kvalitativa metoden viktigt att låta intervjupersonen styra intervjuns riktning (Bryman 2011, s. 415–416). Studien har genomförts genom semistrukturerade intervjuer. De semistrukturerade intervjuerna är något mer styrda än de öppna kvalitativa intervjuerna då en intervjuguide är sammanställd i förväg (se bilaga 1) med ett antal frågor eller teman som intervjun ska kretsa kring (Bryman 2011, s. 419). I kvalitativ intervjumetod, till skillnad från en kvantitativ intervjumetod, anses det positivt att avvika från frågorna i intervjuguiden, att ställa följdfrågor och omstrukturera frågornas ordning under intervjuns gång (Bryman 2011, s. 419, 426, 430). Då den aktuella studien har som mål att fånga lärarnas uppfattningar passar semistrukturerade intervjuer bra för att besvara studiens frågeställningar.

Ahrne och Eriksson-Zetterquist (2011, s. 44–45) menar att kvalitativa intervjuer är en effektiv metod för att frambringa information från de intervjuade. I studien har det funnits en medvetenhet om att den sociala och språkliga kontexten präglar samtalet. Merparten av intervjuerna har skett på respondenternas arbetsplatser, där de känner sig trygga och hemma i miljön. Att genomföra intervjuerna på deltagarnas arbetsplatser kan påverka innehållet då det finns en lojalitet till organisationen som exempelvis kan medföra att man vill framstå som en god medarbetare (Ahrne & Eriksson-Zetterquist 2011, s. 45). Trots detta har intervjuerna genomförts på arbetsplatsen då miljön anses bäst lämpad för studiens frågeställningar. En av intervjuerna skedde via telefon, efter arbetstid. Med anledning av att intervjun skedde över telefon var det viktigt att respondenten befann sig i ett tyst och lugnt rum där hen inte blev störd. Att genomföra en telefonintervju har både fördelar och nackdelar. Det kan innebära att det blir lättare för respondenten att svara på svåra frågor då respondenten och intervjuaren inte är i fysisk närhet av varandra, samtidigt som det försvårar då det inte är möjligt att utläsa respondentens kroppsspråk

(Bryman 2011, s. 432). Intervjun genomfördes per telefon då det var svårt att finna tid för ett fysiskt intervjutillfälle samt att studien utförts under begränsad tid. Samtliga intervjuer har spelats in med hjälp av teknisk utrustning i form av mobiltelefoner med inspelningsfunktion. Detta har möjliggjort att vi kunnat fokusera på intervjun och det respondenten säger. Vid intervjutillfällena har även anteckningar förts för att säkerställa att informationen inte går förlorad vid händelse av tekniskt haveri.

Då kvalitativ forskning i form av intervjuer är en av många forskningsmetoder är det även viktigt att vara medveten om vilka begränsningar den valda metoden kan bära med sig. En kritik som riktas till kvalitativa metoder anses vara att den riskerar att bli för subjektiv (Bryman 2011, s. 368). I denna studie innebär det att våra subjektiva tankar och uppfattningar om vad som är betydelsefullt kan ha påverkat studiens analys och resultat. Då alla som bedriver forskning har subjektiva tankar om vad som är betydelsefullt är det emellertid svårt att replikera studien och få samma resultat. Detta beror på att de troligtvis tolkar empirin annorlunda vilket kan leda till att deras resultat skiljer sig (Bryman 2011, s. 368–369). En annan svårighet med kvalitativ metod är att resultaten ofta är svåra att generalisera på en hel population (Bryman 2011, s. 369). Studien bygger på intervjuer med ett litet antal personer, vars åsikter inte kan generaliseras till den stora mängd individer som ingår i populationen, det vill säga alla Sveriges lågstadielärare.

Vid studiens början övervägdes en kvalitativ intervjumetod med fokusgrupper, vilket innebär att flera individer intervjuas vid samma tillfälle utifrån ett givet tema (Bryman 2011, s. 446–447). Denna metod skulle kunna vara genomförbar utifrån studiens syfte, dock ansågs de teman och frågeställningar som är av intresse att besvara som mer lämpliga i semistrukturerade intervjuer. Detta då tolkningar och egna reflektioner är viktiga för uppsatsens analys och dessa kan inskränkas av att andra personer finns i rummet då frågorna besvaras (Bryman 2011, s. 463–464).

6.3 Urval

Studien handlar om att undersöka lågstadielärares tankar och förhållningssätt gällande anmälningsplikten till socialtjänsten. Det innebär att alla lågstadielärare utgör studiens population och en liten del av populationen har valts ut för att utgöra studiens urval. Då kvalitativa intervjuer är menade att skapa en djupare förståelse för det ämne studien behandlar är det viktigt att urvalet inte sker slumpmässigt. För att få svar på studiens frågeställningar har därför ett målinriktat urval

gjorts. Att göra ett målinriktat urval innebär att ett antal intervjupersoner väljs ut utifrån kriterier (Bryman 2011, s. 392). Ett målinriktat urval kan även förklaras genom att intervjupersoner väljs ut utifrån att forskarna har vissa mål för forskningen i åtanke, något som överensstämmer med urvalsprocessen för denna studie. I denna studie har kriterierna för intervjupersonerna varit att de är behöriga lärare med erfarenhet av att arbeta på en lågstadieskola, detta för att kunna besvara syfte och frågeställningar. Ahrne och Eriksson-Zetterquist (2011, s. 42–44) skriver att det är positivt att välja undersökningspersoner med liknande egenskaper då det genererar en ökad säkerhet i resultaten. Detta har tagits i beaktande då målet varit att undersöka en specifik del av en profession, istället för exempelvis alla anställda inom skolan. Det valda urvalet utgör representanter av populationen, men urvalet kan inte leda fram till en generalisering av hela professionen (Bryman 2011, s. 434). Studiens urval utgörs av fyra kvinnliga respondenter, något som skedde slumpmässigt och utan planering.

Överväganden kring att inkludera även andra professioner inom skolan såsom kuratorer och rektorer har gjorts, då även de omfattas av anmälningsplikten. Utifrån studiens syfte och frågeställningar har urvalet begränsats till att enbart bestå av lågstadielärare. Detta då studien avser undersöka en viss professions resonemang för att senare kunna analysera om det finns likheter och skillnader i deras professionsutövning och förhållningssätt till anmälningskyldigheten.

Det målinriktade urvalet i studien skedde genom att kontakter togs med rektorer i två kommuner i Skåne. Efter telefonkontakt med dessa förmedlade de som visat intresse informationen vidare till sina lärare som sedan kontaktades genom mail. Denna process var tidskrävande då informationen gick igenom många led innan den slutgiltiga kontakten med respondenterna etablerades. När kontakt med studiens respondenter väl upprättats bokades tider för intervjuer, vilka tre genomfördes på bestämd tid. Problem uppstod då den fjärde tilltänkta intervjun avbokades med kort varsel vilket medförde en fördröjning i arbetet då en ny kontakt med en ny respondent behövde upprättas. Den fjärde intervjun genomfördes med en respondent som vi kom i kontakt med genom en av studiens tidigare respondenter. Genom mail skickades förfrågan till respondenten gällande om denne hade kännedom om ytterligare en lågstadielärare som var villig att ställa upp. Den sista intervjun gjordes genom snöbollsurval (Bryman 2011, s. 196–197). Den fjärde intervjun genomfördes via telefon, vilket passade respondenten bättre. Denna anpassning gjordes för att empirin skulle samlas in och hinna transkriberas innan analys påbörjades. Studiens respondenter arbetar på tre olika skolor i två olika kommuner i nordvästra Skåne.

Studien är baserad på fyra intervjuer som i genomsnitt varade 50 minuter. Antalet genomförda intervjuer är bestämt utifrån studiens begränsade omfång samt tidsutrymme. Antalet intervju-personer påverkades även av en svårighet att finna respondenter med rätt yrkesbehörighet och möjlighet till medverkan.

6.4 Genomförande av analys

Studiens empiri består av resultaten från genomförda semistrukturerade intervjuer som har bearbetats med valda teorier samt rättskällor. Intervjuerna har spelats in med hjälp av teknisk utrustning för att sedan transkriberas. Transkribering innebär att man skriver ner det som spelats in under intervjuerna i textform. Detta är ett arbete som är tidskrävande men väldigt fördelaktigt då respondenternas utsagor bibehålls så som de uttryckts, utan att man lägger egna värderingar i det (Bryman 2011, s. 429; Ahrne & Eriksson-Zetterquist 2011, s. 52–55). Transkriberingen har gjorts för att lära känna materialet och påbörja tolkningen av empirin redan under lyssnandet (Ahrne & Eriksson-Zetterquist 2011, s. 54).

Efter transkriberingen av materialet påbörjades kodningsprocessen. För att kunna koda materialet tillfredsställande är det viktigt att från början ha en genomarbetad intervjuguide som håller genom hela tidsspannet för insamlandet av empiri. Genom att koda intervju svaren skapas en tydligare översikt inför analysen (Jönson 2010, s. 56–57). Den insamlade empirin kodas manuellt med anledning av att mönster tydligare syns i svaren.

Kodningsprocessen av det transkriberade materialet har skett med inspiration av den kodningsmodell som kallas för grounded theory (Bryman 2011, s. 513–523). Studiens data har kodats genom nedbrytning av dess innehåll, för att kunna jämföra, finna likheter, skillnader och för att kategorisera intervjuernas innehåll. Genom att studera datan har begrepp uppkommit som därefter grupperats och omformulerats till kategorier. Dessa kategorier består av materialets koder vilka genom analys kopplas ihop och jämförs för att tydliggöra mönster som kan ge svar på studiens frågeställningar (Bryman 2011, s. 514; May 2001, s. 169). För att förstå dessa mönster är det viktigt att se dem ur rätt kontext (May 2001, s. 171). Vid kodningen har vi haft ett öppet sinne för att generera så många nya idéer så möjligt och därmed synliggjort de koder som varit nödvändiga för att förstå datan. Det anses viktigt att kodningen sker med en medvetenhet om att kodning är ett sätt att tolka svar. Detta innebär att även om kodningen görs för att avspegla

deltagarnas perspektiv, medför tolkningen att vi betraktar den sociala verkligheten något annorlunda än respondenterna (Bryman 2011, s. 514).

När kodningen genererat nyckelord och begrepp som visat på samband, likheter och skillnader, har materialet kopplats till valda teorier. De teman som framkommit presenteras i analysen med hjälp av teorierna. För att öka studiens transparens används citat i analysen (Bryman 2011, s. 370).

Analysen av studiens insamlade empiri påbörjades redan innan alla intervjuer var färdiga eftersom det annars tenderar att kännas som att man står inför en uppgift som är övermäktig. Att påbörja analysen i ett tidigt skede har också hjälpt till att finna teman som kunnat användas i de intervjuer som ännu inte genomförts (Bryman 2011, s. 429, 523, 525).

6.5 Sökvägar och sökord

För att finna relevant litteratur som underbygger studiens innehåll användes sökmotorerna LUBsearch och Soc-index. Där fann vi elektroniska avhandlingar och vetenskapliga artiklar. För att hitta fysiska böcker och avhandlingar användes Lunds universitets bibliotekskatalog Lovisa. Alla artiklar som använts är kollegialt granskade (peer-reviewed) för att öka studiens trovärdighet. Vid sökning av litteratur användes främst följande sökord: "anmälningsplikt", "skola", "förskola", "socialtjänst", "anmälningsskyldighet", "anmälningsplikt + statistik", "anmälningsskyldighet + statistik", "anmälningsplikt + skola", "anmälningsskyldighet + skola". Viss litteratur har vi tagit del av genom tips från handledare men även genom angivna referenser i genomgången material.

6.6 Undersökningens tillförlitlighet

För att stärka tillförlitligheten i studien har den genomförts i enlighet med de regler som finns för genomförandet av en kvalitativ studie, vilket bland annat innebär att respondenterna får ta del av resultaten av studien. Vid intervjuerna som genomförts har vi varit noga med att i slutet av intervjun upprepat och sammanfattat den insamlade informationen till de personer som varit föremål för intervjuerna. Dessa intervjupersoner har sedan bekräftat att vi uppfattat deras sociala verklighet på rätt sätt, detta kallas respondentvalidering (Bryman 2011, s. 354–355; Ahrne & Svensson 2011, s. 28). Genom respondentvalideringen ökar studiens trovärdighet.

För att ytterligare stärka tillförlitligheten i studien har vi antagit ett granskande synsätt av studiens innehåll. Detta innebär att studien säkerställts en hög pålitlighet genom att det skapats en fullständig och tillgänglig redogörelse för alla faser av forskningsprocessen (Bryman 2011, s. 355). För att uppnå en hög pålitlighet har vi även tagit hjälp av en handledare som besitter kunskap kring forskningsprocessen.

För att studien ska uppnå ytterligare tillförlitlighet är målsättningen att studiens äkthet ska bli stark. Äkthet innebär bland annat att det finns en medvetenhet kring vilka konsekvenser forskningen kan innebära för intervjupersonerna. Äkthet innefattar även att studien uppvisar en rättvis bild av respondenternas åsikter och uppfattningar samt att studien bidragit till en förbättrad miljö för de inblandade deltagarna (Bryman 2011, s. 356–357). Genom att låta deltagarna läsa den slutgiltiga studien synliggörs eventuella problem och förbättringsområden som de i ett senare skede kan arbeta med och utveckla. Vi har vid intervjutillfällena meddelat respondenterna att de efter studien avslutats har möjlighet att läsa den slutgiltiga produkten. Detta hoppas vi bidrar till att professionen utvecklas då studien bidrar till reflektion och förhoppningsvis tankar kring förbättringsområden.

Då studien har en kvalitativ ansats ligger fokus på att förstå en liten grupp individer med vissa gemensamma egenskaper. I studien består gruppen av fyra individer vilka har gemensamma egenskaper i form av behörighet, utbildning och erfarenhet av att undervisa på lågstadiet. Detta innebär att det kontextuellt unika av den sociala verklighet som studeras är huvudfokus. För att studien ska kunna överföras på andra kontexter, liknande situationer eller vid senare tidpunkter görs täta beskrivningar av detaljer som kan vara till nytta vilka skapar en kunskapsbas (Bryman 2011, s. 355). För att uppnå överförbarhet till en annan miljö har därför genomförandet av intervjuerna beskrivits, dess kontext samt faktorer som kan påverka respondenterna genomgående i studien.

I studien har det funnits en medvetenhet kring att egna erfarenheter och värderingar kan komma att styra utfallet av studien. Även om det är näst intill omöjligt att förhålla sig objektiv till empiri har vi försökt att inte tolka intervjuerna utifrån egna erfarenheter och åsikter (Bryman 2011, s. 355). Möjlighet att styrka och konfirmera innebär att det säkerställs att studien är utförd i god tro. Detta görs genom att det tydligt framgår att vi inte medvetet låtit personliga värderingar påverka utförandet och resultatet av undersökningen. Vid granskning av studien ska det tydligt

framgå i vilken utsträckning det går att styrka resultaten vilket i sin tur ökar tillförlitligheten i studien (Bryman 2011, s. 355).

6.7 Förförståelse

Den aktuella studien strävar efter att förstå ett fenomen som har hög relevans i socialt arbete då det dagligen sker samverkan mellan skola och socialtjänst. Vi har viss erfarenhet från socialt arbete utifrån utbildning, praktik och arbetsliv vilket kan påverka tolkningen av den insamlade empirin. Det har i arbetet med studien varit viktigt för oss att vara medvetna kring dessa erfarenheters möjliga påverkan vilket medfört en ständig reflektion kring huruvida förförståelsen riskerar att bidra till resultat utifrån subjektiva tankar. För att öka tillförlitligheten i studien har vi försökt förhålla oss objektiva och opartiska, något som dock inneburit vissa svårigheter då studien baserats på tolkningar och analyser (Bryman 2011, s. 43).

6.8 Forskningsetiska överväganden

I en kvalitativ forskning med fokus på intervjuer är en god relation mellan intervjuarna och intervjupersonen central. Det är av stor vikt att intervjupersonerna känner sig lyssnade på och att den som intervjuar inger förtroende som gör att respondenterna känner att de kan tala fritt (Öberg 2011, s. 64). Därför finns forskningsetiska principer och regler att rätta sig efter för att forskningen som bedrivits ska vara etiskt försvarbar (Ahrne & Svensson 2011, s. 31).

I en studie ska alla berörda parter bli informerade om vad syftet med forskningen är samt hur forskningen skall bedrivas (Vetenskapsrådet 2002). I denna studie har respondenterna fått muntlig förhandsinformation innan intervjun där en rad olika aspekter har gått igenom. Respondenterna har fått information om att denne när som helst under intervjuns gång, kan välja att avbryta intervjun, välja att inte svara på frågor eller dela med sig av mer information. Vidare har information getts om att deltagandet är helt frivilligt (Vetenskapsrådet 2002). *Informationskravet*, som innebär att medverkande ska upplysas om villkor, frivillighet och möjlighet att avbryta, är signifikant viktigt för studien då det är viktigt att respondenterna känner trygghet i att delta samt att de vet att de har möjlighet att avbryta om de skulle önska det.

De berörda respondenterna i en studie ska alltid ge samtycke att delta, vilket kallas *samtyckeskravet* (Vetenskapsrådet 2002). Vidare är det viktigt att föra en diskussion med respondenten kring vad samtycket innebär. Vid intervjuerna har respondenterna informerats om att de svar

som ges endast kommer användas till att analyseras i studien. Respondenten som intervjuas har även möjlighet att avbryta intervjun och kräva att allt insamlat material skall förstöras. I händelse av detta får diskussion föras med respondenten om att fortsätta, men påtryckningar på respondenten får aldrig ske (Vetenskapsrådet 2002). Vid de genomförda intervjuerna har dock detta aldrig skett. För att ytterligare stärka samtyckeskravet får respondenterna inledningsvis information kring studien och får möjlighet att reda ut eventuella frågetecken kring deltagandet samt klargör att de ställer upp frivilligt (Danermark 2006, s. 32–33).

I studien beaktas *konfidentialitetskravet* vilket innebär att alla personuppgifter som förekommer i studien behandlas anonymiserat och uppgifterna förvaras på ett sådant sätt att obehöriga ej har åtkomst till dessa (Vetenskapsrådet 2002). Detta säkerställs då inga namn förekommer varken i uppsatsen eller i transkriberingen av intervjun. Det ska i princip vara praktiskt omöjligt för utomstående att komma åt uppgifterna i studien vilket säkerställs genom att materialet endast sparas på privata datorer som förvaras säkert. Trots att avidentifiering av namn och platser görs, kan en del uppgifter ändå leda till att beröra personer identifieras (Vetenskapsrådet 2002), därför förvaras allt material på säker plats innan det förstörs. Respondenterna i studien har även fått information om att tystnadsplikt råder.

De person- och andra känsliga uppgifter som används i studien får aldrig användas till annat än den specifika studien, vilket benämns som *nyttjandekravet* (Vetenskapsrådet 2002). Detta innebär att de uppgifter som samlats in till studien kommer att förstöras efter studiens slut och får således inte säljas eller lånas ut till andra. Detta anses viktigt att informera respondenterna om då respondenterna ska känna att de kan tala fritt om sina upplevelser kring forskningsfrågan, men också när det handlar om att skydda personerna och fallen som respondenterna tar upp. I studien har det förekommit berättelser om specifika barns historier och det är då viktigt för respondenterna att veta att inget material kommer att kunna härledas till barnen.

6.9 Arbetsfördelning

Studien har i huvudsak genomförts gemensamt. De texter vi skrivit var för sig har skrivits då vi suttit i anslutning till varandra, vilket medfört att vi kunnat resonera fram och tillbaka samt kunnat bolla idéer och tankar med varandra. Vi har genom arbetets gång korrekturläst varandras texter och gett varandra konstruktiv kritik för att föra arbetet framåt. Detta har inneburit en känsla av att vi båda bär hela ansvaret för uppsatsens innehåll. Båda har deltagit i alla intervjuer,

vilka har genomförts med en huvud-intervjuare medan den andra antecknat och flikat in följdfrågor. Huvudansvaret för intervjuerna har skiftat och fördelats jämt. Transkriberingen av de fyra intervjuerna har delats upp utifrån deras längd och har därmed fördelats lika. Förtjänsten med detta arbetssätt har varit att språket i studien är av samma karaktär men även att vi båda besitter samma kunskap om dess innehåll. Ett gemensamt ansvar har även inneburit ett välfungerande arbete vid bearbetning av materialet.

7. Resultat och analys

7.1 Resultat

Resultaten av studien redovisas genom de teman som ansetts vara mest förekommande i intervjuerna och som även intervjuguiden (bilaga 1) bygger på. Det första temat är *lärarnas kunskapsbas* (6.3). Det andra temat är *lärarnas tillämpning av anmälningsskyldigheten* (6.4). Efter redovisade resultat följer ett analysavsnitt (6.5) där studiens resultat analyseras utifrån valda teoretiska utgångspunkter, tidigare forskning och den rättsliga regleringen. I avsnittet 6.2 följer en kort beskrivning av respondenterna som medverkat i studien.

7.2 Respondenterna

Studiens respondenter utgjordes av fyra lärare som alla undervisar eller nyligen har undervisat på lågstadiet vilka har erfarenhet av att anmäla oro till socialtjänsten. Alla intervjupersoner är kvinnor i åldrarna 25, 30, 30 och 40 år. Respondent A arbetar för närvarande som förskollärare och är mentor för en egen klass. Hon har dock behörighet att arbeta i klasser från förskola upp till årskurs sex. Respondent B har lång erfarenhet av att arbeta på lågstadiet men arbetar i dagsläget som klasslärare för årskurs sex. Respondent C är klasslärare och mentor för en klass som går i årskurs två. Respondent D har nyligen börjat arbeta på en ny skola och även bytt från att undervisa lågstadieklass till att i dagsläget vara klasslärare för en årskurs fem. Gemensamt för alla respondenter är att de har adekvat utbildning och därmed behörighet att undervisa på lågstadiet. Studiens respondenter arbetar på tre olika skolor i två olika kommuner i nordvästra Skåne. Två av studiens respondenter arbetar på samma skola, men ingår inte i samma arbetslag.

7.3 Lärarnas kunskapsbas

7.3.1 Utbildning

Gemensamt för de fyra intervjuerna är att lärarna anser att de förvärvat kunskapen kring anmälningsplikten genom kollegor och erfarenhet i yrket. Samtliga beskriver en brist i deras utbildning då de menar att det inte lagts tillräckligt med tid och energi på att gå igenom lagtexten. Detta har enligt respondenterna bidragit till en okunskap som de menar kan ha påverkat anmälningsförfarandet. Den begränsade kunskap de fått via utbildningen menar de inte kan tillgodosgöras förrän läraren varit med i en verklig anmälningsprocess.

Jag tror att man i viss mån fick lite kunskap kring anmälningsplikten i min utbildning, men merparten tror jag att jag sen fått genom kollegor. När man hamnar i situationer där det blir aktuellt så börjar ju arbetet med "hur gör man nu? Vad ska hända? Och hur funkar det här?". Sen har socialtjänsten har varit här på informationsträffar vid ett eller ett par tillfällen, men inte så täta informationsträffar, men vid några tillfällen och då har vi ju fått information.

- *Respondent C*

Den kunskapen har jag ju fått genom min erfarenhet, alltså i yrket. Det var väldigt lite på högskolan som man fick, alltså vi fick veta att vi var tvungna att anmäla men inte riktigt på vilket sätt.

- *Respondent D*

Lärarna beskriver att den kunskap de besitter har de fått via egna och kollegors erfarenheter. Flera av lärarna benämner en svårighet att tillgodogöra sig kunskap kring anmälningsprocessen innan de varit med om en faktisk sådan. Under intervjuernas gång synliggjordes en tendens till att respondenterna inte besitter kunskap kring hur lagen är tänkt att fungera. Exempel på detta var att flera lärare sade sig vilja ha möjlighet till samtal med socialtjänsten gällande specifika barn, men ville inte behöva uppge sitt eget namn. Detta gjordes även tydligt i deras resonemang gällande socialtjänstens arbete.

Det jag fick lära mig på högskolan det var att vi kan ringa anonymt till soc. om vi är oroliga eller så. Men även att "ringer ni anonymt och ni säger något namn så kan det sättas igång en process". Och det var det som jag också var rädd för, att spontant bara säga namnet, eller mitt namn, eller var jag ringer från och så vidare.

- *Respondent D*

Om någon ringer socialtjänsten, från någon skola och säger "jag är orolig här". Hur går det till då liksom? Vad är liksom första steget?

- Respondent B

Respondent D reflekterar själv över vad den bristande kunskapen kan ha för konsekvenser för eleverna på skolan.

Jag hade ett fall på min första arbetsplats som... Hade jag jobbat där idag så hade jag anmält ett barn. Men med tanke på att jag inte hade kunskapen så blev det inte någon orosanmälan. Och det kan jag ångra idag. För barnets skull.

- Respondent D

7.3.2 Socialtjänsten: en främmande profession

Genomgående i intervjuerna gjordes det tydligt att lärarna sökte förbättringar för hur anmälningsprocessen skulle kunna göras tydligare och enklare att förhålla sig till. Främst handlade det om en önskan om utökad utbildning under tiden som lärarstudent. Men det framfördes även förslag på förbättrad samverkan mellan socialtjänst och skola. Efterfrågan på återkoppling om huruvida utredning öppnats eller ej samt om barnet blivit föremål för en insats var ett återkommande tema.

Man skriver ner och man pratar och pratar, men man får ju liksom ingenting tillbaka. Det kan vara lite frustrerande alltså [...]. Jag förstår att man inte får reda på saker för det är ju sekretess och allting så, men i det ärendet så fick jag heller inte reda på när eleven var tillbaka i den andra familjen. Alltså tillbaka till där oron ligger och då kunde jag känna att han eller hon, förändrades igen. Om jag hade fått en uppföljning på att det här datumet flyttar den här eleven från den familjen till den här igen så hade ju jag varit lite mer beredd från skolans håll att "okej nu kanske det behövs mer stöd igen".

- Respondent B

Hälften av lärarna efterfrågade även möjligheten att samtala med socialtjänsten utifrån ett specifikt barn, utan att kalla det för en anmälan. Respondent A kallar detta för semianmälan.

Innan man gör en orosanmälan, så kan det ju vara skönt att lufta med någon professionell inom det yrket och kunna ställa frågan om “tycker du att det här är fog för en orosanmälan?”. Man vill kunna göra en semianmälan, att: jag vill inte anmäla någonting, men jag vill att de ska veta att den här oron finns.

- *Respondent A*

Läraren i fråga vill alltså informera socialtjänsten om en befintlig oro men är inte beredd att göra en anmälan. Läraren förklarar att hon vill ha mer kunskap kring vad som ligger bakom oron innan den leder till en anmälan. Ett annat återkommande tema vid intervjuerna handlade om socialtjänsten och tilliten till deras arbete.

[...] Både generellt och just i det här fallet är jag rädd för om det inte kommer fram någonting och det faktiskt fortfarande är någonting... Fast föräldrarna håller masken, då är jag rädd för vad som händer med barnen.

- *Respondent A*

Vid en intervju togs även upp att socialtjänsten har ett rykte om sig som kan påverka samarbetet till skolan, vårdnadshavarna och barnet. Läraren uttryckte att socialtjänstens rykte påverkar hur familjen mottar beskedet om att anmälan gjorts. Ryktet menar hon består av samhällets generella uppfattningar om att socialtjänsten enbart är inkopplade när det finns en stor problematik i familjen. Enligt läraren är det en problematik som det behövs hjälp och stöd från socialtjänsten för att lösa.

En familj som blir anmäld till soc. får ju direkt tanken att “nu kommer dom ta våra barn” och det blir väldigt mycket hat till läraren som anmälde. Att det liksom någonstans i samhället måste förändras, det måste funka liksom. Anledningarna till varför man gör det och känner sig orolig och vad vi har för plikt på skolan måste också föräldrarna ha vetskap om. För annars blir ju det man inte vet, det blir man orolig för.

- *Respondent B*

7.4 Lärarnas tillämpning av anmälningsskyldigheten

7.4.1 Ansvar för att göra anmälan

Alla lagar ger utrymme för tolkning i hur de ska implementeras i verksamheten, så även lagen om anmälningsskyldighet (14 kap. 1§ SoL). Tolkningen av hur och när det ska göras en anmälan gjordes i majoritet av rektorn. Genomgående i de fyra intervjuerna är att den enskilde läraren inte är den vars namn står på anmälan till socialtjänsten. Det framkommer att detta bottnar i att lärarna ska skyddas för att relationen till barnet och dess vårdnadshavare inte ska bli infekterad. Vid två av tre skolor är det rektorn som gör anmälan medan den tredje skolan har socialpedagog till hjälp. Respondenterna ger olika bilder av hur det ser ut på de olika skolorna. Gemensamt för studiens respondenter är att de alla har uppfattningen att det är positivt att inte behöva stå för anmälan själv.

Det är skolan och framförallt rektorn som gör anmälan. Jag kan ju upptäcka någonting men det är min rektor som gör anmälan. Det är skönt att känna att det inte är jag personligen som anmäler, utan det är rektorn från skolans håll som anmäler. Jag känner att plikten är att man ska meddela rektorn och sedan får rektor ta beslutet och se till så det blir rätt gjort.

- *Respondent A*

Skolledningen gör själva anmälan och står som anmälare. Och det är ju för att vi inte personligen ska... Vi är bara en del i verksamheten. Som, kring det här barnet, ser de här sakerna. Så därför ska vi ju aldrig personligen vara den som står på anmälan.

- *Respondent C*

Det lärarna beskriver i intervjuerna är att skolledningen fattat beslut om vilka rutiner som ska gälla vid anmälan om misstanke att en elev far illa. På två av skolorna är rektor ansvarig att stå för anmälan, medan skolledningen på den tredje skolan delegerat ansvaret för anmälan till en specialutbildad socialpedagog. Lärarna fungerar i dessa fall som en informationskälla och menar att plikten handlar om att *förmedla* oron till ansvarig anmälare. I det dagliga arbetet spenderar lärarna mer tid med eleverna än övrig skolpersonal. Detta innebär att de besitter stor kunskap kring elevens situation och mående.

7.4.2 Rutiner och uttalade rutiner

Typiskt för anmälningsprocessen på de tre skolorna är att den enskilda läraren känner en oro för ett barn, vilken diskuteras med kollegor för att sedan lyftas med skolledningen och/eller elevhälsoteamet. I frågor gällande en oro för barn utifrån att de misstänks bli utsatta för omsorgssvikt var det enligt respondenterna ännu viktigare att resonera kollegor emellan.

När det dyker upp sådana fall, då tycker jag vi är väldigt öppna och ärliga [...]. Vi är ju många vuxna, och eftersom vi tar upp och luftar det väldigt snabbt och öppet så är det många som har ögonen på det.

- Respondent A

Vid intervjutillfällena har frågor kring anmälan gällande omsorgssvikt ställts. Respondenterna anser att det är komplext och svårt att identifiera tecken på omsorgssvikt hos barn. Detta medför att det vid omsorgssvikt känns extra viktigt att diskutera med kollegorna, då det anses svårare att upptäcka tecken på detta. De uttrycker även att omsorgssvikt kräver viss kartläggning innan det leder till anmälan. Lärarna förklarar att omsorgssvikt ofta är svårt att se då oron växer fram successivt, medan exempelvis våld är lättare att hantera då ett synligt blåmärke inte kräver någon tolkning av lagen. Respondenterna beskriver en skillnad i att anmäla baserat på om omsorgssvikten är fysisk och innefattar våld, eller om den är fysisk utifrån att barnen inte får sina behov tillgodosedda. Vid upptäckt av ett blåmärke som tecken på att barnet blivit slaget görs anmälan direkt.

För vid ett fall när det blev en anmälan och konsekvenser efter anmälan. Då var det solklart. Då var det märken. Liksom solklara. Och berättelser från barnet. Då anmälde vi direkt.

- Respondent A

När den upplevda oron vid misstanke om att eleven blivit utsatt för omsorgssvikt förmedlas till ansvarig anmälare visade det sig krävas större kunskap kring situationen och viss substans i oron. Lärarna upplevde att misstanken för att barnet skulle vara utsatt för omsorgssvikt hade högre krav på belägg för oron. Detta påverkade lärarna i att vilja utreda och kartlägga själva innan frågan blev lyft till skolledningen. Alla lärare motiverade detta med utgångspunkt i svårigheten att tolka lagen om anmälningskyldigheten. De ansåg att oron behöver undersökas innan den anmäls. Flera av respondenterna uttryckte att det krävs en miniutredning innan en anmälan görs.

Man samlar personalen som finns kring barnet “Vad ser vi?” Så att man pratar om det ganska mycket och kartlägger så mycket man kan innan man skulle bestämma sig för att anmäla. Om det inte är något akut naturligtvis.

- Respondent C

Det jag ser, det vill jag gärna diskutera med en kollega. Och det är nog mycket på grund av bekräftelse. Att jag inte är ensam att se det.

- Respondent D

Respondenterna i studien uppger att elevhälsoteamet ofta kopplas in vid misstanke om omsorgssvikt. Respondent C förklarar att skolsköterskan kan erbjuda sig att väga och mäta eleven för att skapa en egen bild av barnets mående, vilken kan bidra till kartläggningen av barnets situation innan en eventuell anmälan diskuteras med skolledningen. Elevhälsoteamen på skolorna innefattar även kuratorer och specialpedagoger som även de kan bidra till kartläggningen.

Då tänker man kanske att ett barn ska bli slaget hemma eller något sånt här, dom här värsta fallen liksom. Men under åren så har man ju sett att det finns många sätt att fara illa på så att... Det kan ju även vara omsorgsbiten. Och sådana saker.

- Respondent B

7.4.3 Relationers påverkan för benägenheten att anmäla

Lagstiftningen säger att alla yrkesverksamma vid myndigheter vars verksamheter berör barn “är skyldiga att *genast* anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa”. I intervjuerna har det framkommit att flera respondenter väntar med att anmäla av olika anledningar. Dessa anledningar handlar främst om en osäkerhet kring om deras oro är befogad. Flera lärare beskriver att de enbart vill anmäla när de vet med säkerhet att barnet mår dåligt beroende på hemsituationen, detta med anledning av att relationen inte ska påverkas negativt.

Vi ska ju träffa de här föräldrarna sen och ha en relation med dem och har vi då bara gått på en första känsla, innan vi har sett något och barnen i övrigt verkar må bra, men att man ändå anmäler. Då kan man liksom förlora dem lite.

- Respondent A

Flera respondenter berättar att de inte vill göra anmälan då det kan skapa osämja och en obehaglig stämning vid möte med föräldrarna. Lärarna har alla kunskap om att anmälningsplikten går före relationen till vårdnadshavare. De beskriver själva denna medvetenhet, men förklarar att relationen trots det är en faktor som påverkar om en anmälan ska göras eller ej.

Relationen kan ju förändras genom att man gör en anmälan. Jag tror absolut att man påverkas. Och speciellt om man har gjort en anmälan och man har fått mycket hat tillbaka. Det är klart att det gör att man drar sig att anmäla nån annan gång. Man får ju bara försöka slå bort det och tänka att detta är min profession och inte min privata person.

- *Respondent B*

Risken för en försämrad relation till barnen och deras vårdnadshavare är en av respondenternas främsta anledningar till att anmälan inte görs. Detta kan antas försöka avhjälpas i att ansvaret överlämnas till rektorer och specialpedagog. En respondent uttryckte att denna förskjutning av ansvaret är menad att skydda lärarna, för att de ska fokusera på det pedagogiska och ha möjlighet att överlämna oron till någon extern. En annan faktor som lärarna benämner kan påverka anmälningsförfarandet är bristande uppbackning från kollegor och skolläda. En respondent beskriver ett scenario där hon besuttit en oro gällande ett barn, men där rektor inte hade samma åsikt. Detta ledde till att läraren bar på en oro som inte anmäldes.

Alltså, jag hade redan problem att gå till jobbet för att jag visste inte riktigt när pappan skulle dyka upp eller vad han skulle göra. Och där hot förekom, där jag ibland inte ens vågade gå hem själv på kvällarna. Så det är också en anledning till att man inte vågar, särskilt när man inte har en rektor med sig i det hela som står bakom. Och även om jag kunde gjort det anonymt så hade det kommit fram förr eller senare att det var jag. Så att, ja, mycket oro för vad som faktiskt också skulle hända med mig om jag anmält.

- *Respondent D*

Respondent D beskriver en mycket olycklig situation där föräldern och relationen till denna redan var infekterad och där en anmälan troligtvis gjort det hela ännu värre. Respondenten var medveten om problematiken i situationen och behövde stöd från skolans håll, detta för att kunna hjälpa och skydda barnet. Bristen i uppbackning från skolläda ledde till att anmälan ej gjordes.

7.5 Analys

7.5.1 Tolkning av anmälan utifrån lagtexten

I teoriavsnittet förklaras att rättssociologin syftar till att det finns en rad olika faktorer som påverkar hur man tolkar lagen och hur den skall tillämpas. Enligt Mathiesens (2005) teorier behöver man som tillämpare av en implementerad lag ha kunskap kring dess syfte och innehåll för att den ska kunna få den verkning som lagstiftaren avsett. För att förklara hur lagen faktiskt tillämpas använder Mathiesen (2005, s. 25) begreppet levande rätt, vilket innebär att lärarnas tillämpning av lagen är det relevanta. Begreppet syftar till att förklara hur lagen faktiskt används, inte hur den är tänkt att fungera.

Att anmälningsskyldigheten är en del av den levande rätten tydliggörs då det i intervju svaren framkommer att en del lärare finner det svårt att skapa sig en fullständig bild av anmälningsskyldigheten och dess funktion, vilket gör det svårt att kunna tillämpa den adekvat. Detta beror främst på en viss avsaknad av kunskap kring hur lagstiftningen skall tolkas. Detta för med sig att det blir problematiskt för läraren att göra bedömningar gällande situationer som kan anses anmälningsskyldiga. Hydén (2002, s. 68) skriver att det är av stor vikt att de som tolkar lagen, i detta fall lärarna, har kunskap i juridisk metod. Genom en ökad kunskap gällande lagens innehåll minimeras tolkningsutrymmet. I det insamlade materialet kan utläsas att lärarna brister i kunskapen gällande lagen, vilket medför att tolkningsutrymmet blir större än nödvändigt. Om en lärare har relevant kunskap minimeras risken att tolkningen blir för vid. En vid tolkning kan innebära att lagtexten tillämpas felaktigt (Hydén 2002, s. 68). Med ökad kunskap får lärarna bättre förutsättningar till att tolka olika situationer och huruvida de bör anmälas enligt lag.

För att lärarna ska ha möjlighet att tillämpa anmälningsskyldigheten som den är tänkt att fungera måste en implementering ske. Implementeringen måste ske av offentliga myndigheter såsom socialtjänsten eller framkallas på annat sätt. Det är de offentliga myndigheternas uppgift att argumentera, kontrollera och verka för att reglerna och lagarna efterföljs. Syftet med implementeringen är att värna om det stöd som finns till målgruppen som betraktas för svaga för att kunna tillvarata sina egna intressen, det vill säga barnen (Anderberg & Hydén 1995, s. 236–237).

Lärarna berättar om brister i implementeringen av lagen, då det görs tolkningar av lagens innehåll som inte är korrekta. Detta handlar främst om hur och när lagen ska tillämpas. Det kan

tänkas att de offentliga myndigheter vars uppgift är nå ut med information kring gällande lag inte har lyckats trots att Socialstyrelsen utkommit med flertalet handböcker, riktlinjer och allmänna råd etc. Handböckerna är inte en bindande rättskälla, utan har som syfte att förtydliga och hjälpa verksamheter och dess anställda som innefattas av anmälningsskyldigheten.

Vid analys av studiens resultat har vi fått uppfattningen av att skolorna brister då lärarna inte tillgodogör sig den information som förmedlats kring anmälningsskyldigheten. Ett exempel på relevant information som lärarna borde tagit del av är att de har möjlighet att efterfråga råd från socialtjänsten. Lärare som är osäkra på om den aktuella situationen är anmälningsskyldig kan ringa socialtjänsten och utelämna barnets personnummer (Socialstyrelsen 2014, s. 26). Lärarna behöver få kunskap kring stödsamtalets funktion men även att informationen som anges i samtalet kan uppfattas av socialtjänsten som missförhållanden som bör anmälas. Stödsamtalet kan alltså leda till att socialtjänsten anser att en anmälan måste göras vilket leder till att anmälningsskyldigheten träder i kraft och en anmälan måste göras (Socialstyrelsen 2014, s. 26). I studiens resultat förmedlas en önskan om att informera socialtjänsten om en befintlig oro, vilket vi tolkar som ett behov av att inte stå själv med oron. Tolkning görs även gällande ett behov av att gardera sig för att inte riskera disciplinära och straffrättsliga påföljder om det senare framkommer att anmälan borde gjorts. Läraren vill ha möjlighet att berätta om oron men är inte beredd att göra en anmälan.

Studios resultat visar att lärarna besitter god formell kunskap om sin skyldighet, men att de inte anmäler. Det kan tänkas att lärarna behöver en mer tillämpbar kunskap. Vidare efterfrågar lärarna att socialtjänsten ska vara mer tillgängliga och bidra med den kunskap som gör det möjligt att tillämpa lagen och göra en anmälan.

7.5.2 Tillämpning av anmälningsskyldigheten

Lagen om anmälningsskyldighet har som syfte att fånga upp barn som riskerar att fara illa. Detta har alla respondenter uttryckt en förståelse för och har i viss mån även kunskap om. Bristen handlar om tillämpningen och hur tolkningen ska göras. Detta innebär att det Mathiesen (2005) kallar rättslig styrning har nått fram till de intervjuade lågstadielärarna. De förstår att anmälningsskyldigheten är ett instrument som ska användas för att hjälpa barn som far illa eller riskerar att fara illa, men saknar kunskap kring hur tillämpningen ska genomföras. Lärarna beskriver vidare att plikten innebär en osäkerhet gällande när man ska anmäla. Respondenterna å sin

sida menar att detta kan bero på flera faktorer då de anser att skyldigheten är komplex. En faktor menar de är behovet av belägg för en anmälan, medan en annan faktor är en risk för en negativ förändring i relationen till barnet och dess vårdnadshavare. Dessa resonemang förefaller innebära att barnets rätt att inte riskera att fara illa vägs mot föräldrars rätt att inte utsättas för den påfrestande process det innebär att bli anmälda. Detta finns även beskrivet i tidigare forskning (Leviner 2011). Å andra sidan kan osäkerheten kring när en anmälan bör göras bland annat beror på en misstro och felaktiga föreställningar kring socialtjänstens arbete, en rädsla av att inkräkta i andras liv men även en osäkerhet kring vad som faktiskt är förhållanden som är anmälningspliktiga (Janson & Svensson 2008).

I prop. 2012/13:10 (s. 47) efterfrågar Skolverket exempel och exakta misstankegrader på vad som ska tolkas som anmälningspliktiga situationer. Detta kan vara tecken på att Skolverket är medvetna om att det finns en generell okunskap hos lärarna, vilket medför att Skolverket vill att skolan skall ha en mall att arbeta efter. En mall bör vara en omöjlighet att ta fram, då varje barn och dess situation är unik vilket kräver en individuell bedömning av vad som är förhållanden att anmäla. Detta argument korresponderar med det resonemang Svensson, Johnsson och Laanemets (2008, s. 85) för om att manualer ökar känslan av kontroll medan handlingsutrymmet minskar.

Lärarna beskriver att anmälan är en jobbig process för vårdnadshavarna, då den kan riskera att förstöra relationen mellan dem och skolan. Dock säger 11 kap. 2§ Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) att ett barns behov av skydd ska gå före föräldrars rätt till integritet. Lärarna menar alltså att de står i en lojalitetskonflikt mellan lagen och relationen till föräldrarna. Likt Hydén (2002, s. 18) anser vi att lagens tänkta funktion trängs bort av att andra faktorer beaktas. Exempel på sådana faktorer är sociala, politiska eller ekonomiska förhållanden (Hydén 2002, s. 18). För lärarna innebär detta att de inte bör se faktorer som exempelvis familjekonstellationer, föräldrarnas arbetssituation eller familjens integrering i samhället som en anledning till att anmälan ej skall göras.

7.5.3 Rektorns roll vid tillämpning av anmälningskyldigheten

I problemformuleringen konstateras det att IVO ansåg att det i fallet Yara var en brist att rektorn tog på sig ansvaret att anmäla utifrån lärarnas utsagor (IVO 2016). Det finns generella uppfattningar om att alla anmälningar till socialtjänsten från skolans håll är rektorns ansvar, något som

inte stämmer överens med lagstiftningen. Anmälningsskyldigheten gäller alla anställda vid en skola, vilket innebär att skolan kan ha rutiner som säger att rektor eller annan personal är delegerad ansvar att göra anmälan, men faktum kvarstår att läraren oavsett delegation är anmälningsskyldig enligt lag. Vissa av de intervjuade lärarna menar att anledningen till att rektor och skolledningen bär ansvaret för att anmälningarna till socialtjänsten görs är att skydda lärarna. De menar att lärarna ska fokusera på det pedagogiska i skolan och inte behöva lägga energi på ännu en arbetsuppgift. I Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) 1 kap. 2§ står skrivet att vid alla åtgärder som rör barn skall barnets bästa beaktas. Leviner (2011) framför i sin forskning att begreppet barnets bästa är svårdefinierat och att det finns en svårighet att skapa övergripande riktlinjer för vad som ska kallas barnets bästa. Vid analys av skolornas rutin gällande att rektor står för anmälan blir svårigheten kring detta begrepp tydligt. Lärarna uttrycker att de är överens om att intentionen av anmälningsplikten är att bejaka barnets bästa, något som blir komplext då det inte finns någon tydlighet i vad barnets bästa faktiskt är (Leviner 2011). Lärarna menar att de, genom att låta rektor stå på anmälan, skyddas och att deras relation till barnet inte riskerar att påverkas. Rutinen är alltså enligt respondenterna skapad med anledning av lärarnas bästa, trots att lagstiftningen säger att barnets bästa ska vara fokus.

7.5.4 Lärarens handlingsutrymme vid anmälan

Lärarens handlingsutrymme begränsas av regler, lagar och riktlinjer. Samtidigt kan handlingsutrymmet expanderas av det tolkningsutrymme som finns i lagen samt lärarens egna uppfattning av sin yrkesroll (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s. 45–54). I intervjuerna framkommer det att lärarna har reflekterat över att de med ökad erfarenhet har blivit säkrare i tolkningen och i hur de ska förhålla sig till anmälningsskyldigheten. Lång erfarenhet inom professionen skapar utrymme att ta ut svängarna och vara kreativa i arbetet medan de relativt nyexaminerade lärarna tenderar att följa rutiner och manualer nitiskt (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s. 85). Detta kan tänkas böttna i en rädsla att göra fel och därmed en osäkerhet i sin yrkesroll.

I teoriavsnittet har det framkommit att det enligt Svensson, Johnsson och Laanemets (2008, s. 100–101) finns en viss skillnad mellan en individs professionella yrkesroll och yrkesidentitet. Yrkesidentiteten är bunden till den bild som läraren har av sig själv i rollen som yrkesverksam. Bilden är skapad av tidigare erfarenheter och är beroende av hur den enskilda läraren upplever att denne fyller sin funktion. Detta innebär att den professionella rollen ser olika ut beroende

på tidigare erfarenheter, utbildningar, tid som yrkesverksam etc. En av respondenterna gör detta tydligt då hon förklarar att hon som nyexaminerad lärare vid ett tillfälle valde att inte anmäla, anledningen till detta beskrivs vara okunskap, osäkerhet och en brist på uppbackning från skolledningen. Successivt har hennes kunskap ökat och hon har blivit tryggare i sin yrkesroll vilket innebär att hon i dagsläget skulle hanterat situationen annorlunda. Svensson, Johnsson och Laanemets (2008, s. 17) menar att alla individer skapar sitt eget handlingsutrymme utifrån erfarenhet och upplevelser. Därav görs kopplingen att ökad erfarenhet inom läraryrket innebär ett större handlingsutrymme då lärarna blir allt mer säkra i sin yrkesroll och därmed säkrare i att bedöma om situationen är anmälningspliktig eller ej.

Svensson, Johnsson och Laanemets (2008, s. 228–232) beskriver att det finns en skillnad mellan kontroll i och kontroll över arbetet som utförs. Det förstnämnda syftar till att läraren i det dagliga arbetet har en känsla av att kunna påverka vad, hur och när arbetsuppgifter skall utföras. Det sistnämnda syftar till att på ett övergripande sätt ha möjlighet att påverka arbetsituationen och hur arbetet ska organiseras. De intervjuade lärarna i studien har idéer om hur de vill att arbetet ska vara organiserat för en förbättrad arbetsituation kring anmälningsförfarandet, men anser sig inte ha handlingsutrymme nog att påverka detta.

Lärare är förpliktiga att följa lagar och rutiner i form av Skollagen (SFS 2010:800), Socialtjänstlagen (SFS 2001:453), men även läro- och handlingsplaner. Studiens respondenter uppgav att dessa fanns tillgängliga på de skolor de arbetar på och att det i de flesta fall fanns uttalade rutiner att följa vid anmälningar. Vi kunde identifiera en skillnad i när lärarna anser att en anmälan bör göras, baserad på barnets problematik. Tidigare forskning har visat att specifika beteenden eller sakförhållanden som grund för anmälan är svårt för yrkesverksamma att definiera (Lundén 2010, s. 62). Lärarna uppger även att de anser att kollegorna på skolan har olika toleransnivåer i vad de anser är fog för en anmälan. Lärarna tar i vissa fall själva upp att det tydligt står i lagen att anmälan ska göras direkt misstanke uppstår, oavsett om misstanken är grundad eller ej. Detta är något som inte efterföljs.

Vid ett intervjutillfälle framkom uppgifter om att en respondent inte anmält till socialtjänsten eftersom hennes rektor inte stod bakom hennes oro och ifrågasatte hennes vilja att anmäla vilket ledde till att anmälan aldrig upprättades. Situationen som intervjupersonen beskrivit strider mot vad lagen säger då alla anställda inom verksamheten är anmälningskyldiga och inte hela skolan som enhet. Svensson, Johnsson och Laanemets (2008, s. 25) skriver att alla yrkesverksamma

påverkas av andra krafter. Dessa krafter är i respondentens fall hennes skolledning. Dessa krafter kan göra den yrkesverksamma osäker i sin yrkesroll vilket leder till att dennes handlingsutrymme minskar. På ett organisatoriskt plan innebär detta ett stort problem, då skolledningen inte får inskränka på lärarens handlingsutrymme i frågan om anmälningsplikten, då den är lagstadgad.

7.5.5 Lärarnas tolkning av anmälan utifrån tecken på omsorgssvikt

Studiens respondenter beskriver omsorgssvikt på ett sätt som korresponderar väl med forskning inom området. Enligt Killen (1999, s. 14, 33) och Lundén (2010, s. 14–16) innebär omsorgssvikt att ett barn far illa med anledning av att föräldrarna brister i sin förmåga att ge barnet den omsorg hen behöver. Lärare som profession är bärare av kunskap kring pedagogik medan professioner inom socialt arbete är bärare av kunskapen kring barns behov. För att kunna identifiera tecken på omsorgssvikt krävs kunskap kring vilken omsorg ett barn behöver.

I lärarnas utsagor förmedlar de en skillnad mellan föräldrarnas bristande förmåga att ta hand om sitt barn och att utsätta det för våld. De menar att skillnaden ligger i att det saknas konkreta bevis i form av exempelvis blåmärken vid misstanke om omsorgssvikt. Den omsorgssvikt lärarna talar om handlar främst om att barnet har felaktiga kläder utifrån väder och årstid, inte sköter sin hygien, äter extrema mängder eller inte alls samt uppvisar ett normbrytande beteende. Respondenterna menar dock att det är svårt att identifiera vad som är en situation där barnet misstänks vara utsatta för omsorgssvikt i den mån att den är anmälningspliktig. Lärarna beskriver att de kontinuerligt stöter på den typ av problematik som de menar är omsorgssvikt, men att de ofta avvaktar i hopp om att själva kunna förändra situationen innan anmälan görs. Respondenterna beskriver att de anser sig ha ett ansvar att samtala med föräldrar som brister i förmågan att tillgodose barnens behov innan anmälan görs. Med detta menar lärarna att de åtminstone måste försöka påverka situationen till det bättre, innan socialtjänsten kopplas in. Exempel på detta beskriver lärarna kan vara att samtala med föräldrarna angående avsaknad av adekvat klädsel, vilket enligt utsagorna kan ske flertalet gånger innan anmälan görs. Enligt Östberg kan detta resonemang bli förödande för barnet då det finns en risk att barnets situation förvärras och att socialtjänsten kopplas in alltför sent eller först när något akut sker (Östberg, 2010, s. 51).

Analys av respondenternas utsagor tydliggör att lärarna behöver ökad kunskap kring omsorgssvikt för att kunna identifiera potentiella brister i ett så tidigt skede som möjligt. Då kombinationer av olika former av omsorgssvikt ofta förekommer hos ett och samma barn (Killén 1999, s. 33; Lundén 2010, s. 43) anses lärarna behöva kunskap kring olika faktorer som skulle kunna vara tecken på att barnet är utsatt för omsorgssvikt. För att socialtjänsten ska kunna utreda och i viss mån kartlägga barnets eventuella behov av skydd och stöd behöver lärarna ha kunskap kring och uppmärksamma faktorer som kan ligga till grund för en större problematik.

7.5.6 Kompletterande kommentarer

Utifrån respondenternas berättelser i intervjuerna har det identifierats teman som inte ingår i studiens frågeställningar. Lärarna beskriver att de inte känner tillförsikt i att socialtjänsten i sina utredningar och insatser kan hjälpa de barn som befinner sig i en utsatt situation/miljö, vilket även IVO (2016) diskuterar. IVO (2016) beskriver bristande tillit som ett problem i samverkan mellan skola och socialtjänst. En misstro inför socialtjänstens möjligheter att förbättra barnets situation kan innebära en tvekan om att anmäla (prop. 2012/13:10, s. 50). En respondent beskriver att hon är rädd för vad som händer med barnet om socialtjänsten inte identifierar grunden till den oro hon känner. Denna bristande tillit till socialtjänsten kan bero på hennes tidigare erfarenheter av kontakt med socialtjänsten i rollen som yrkesverksam. Detta framgår även av tidigare forskning då otillräcklig kunskap om och bristande tillit till socialtjänstens arbete påverkar anmälningsfrekvensen negativt (Zellman, 1990; Janson & Svensson, 2008).

Professioner som skola och socialtjänst behöver ha kunskap kring varandras arbete och behöver samverka för barnets bästa. Lärarna och socialtjänsten måste arbeta professionsöverskridande för att nå bästa möjliga resultat. I prop. 2012/13:10 (s. 26) kan utläsas att regeringen anser att det är mycket angeläget att samverkan mellan olika professioner fungerar för att arbetet för att förhindra att barn som far illa ska utvecklas. Dock efterfrågas även en önskan om nya samverkanformer och att utveckla den samverkan som finns till det bättre.

Lärarna efterfrågar ökad samverkan som en del i de förbättringar som de menar behövs för att anmälningsplikten ska vara enklare för dem att förhålla sig till. Flera av respondenterna beskriver en önskan om att veta vem man ska kontakta vid oro, vilket anses kan avhjälpas genom att exempelvis bjuda in socialtjänsten att medverka vid temadagar eller arbetsplatsträffar.

Respondenternas utsagor vittnar också om en önskan om återkoppling efter att en anmälan gjorts, vilket de enligt Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6, s. 3) har rätt till. Anmälaren har även enligt 14 kap. 1b§ Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) rätt att få information om utredning inletts, inte inletts eller redan pågår, dock görs undantag om informationen anses olämplig att lämnas ut utifrån dess omständigheter. De tillfrågade lärarnas önskan om återkoppling kan även innebära en positiv ökning av anmälningsfrekvensen, då tidigare forskning visat att återkoppling till den som gjort anmälan kan ha en inverkan på hur läraren hanterar framtida beslut och bedömningar (Lundén 2010, s. 118; prop. 2012/13:10, s. 50; SOU 2009:68, s. 277).

8. Avslutande diskussion

I denna studie har vi undersökt hur lärare i sin profession kan förstå och tillämpa innehållet i 14 kap. 1§ Socialtjänstlagen gällande anmälningskyldigheten. Studiens frågeställningar har besvarats genom det insamlade materialet vilket redovisats i resultatavsnittet och analyserats i analysavsnittet.

I analysen framkom att lärarna ansåg att omsorgssvikt hos barn är svårt att identifiera. De menade att omsorgssvikt är komplext, då det kan finnas logiska förklaringar för den uppmärksammade situationen. Till skillnad från våldsrelaterade anmälningar som ofta innefattar konkreta bevis, är omsorgssvikt enligt lärarna svårt att förhålla sig till. Att uppmärksamma omsorgssvikt tolkades av lärarna som svårt då barnets tecken ofta är diffusa. Konsekvensen av detta blev att lärarna många gånger avvaktade och i vissa fall även avstod från att anmäla. De tillfrågade lärarna var medvetna om innebörden av anmälningsplikten, men ansåg trots det att fog för misstanken om att barnet far illa måste finnas innan anmälan görs till socialtjänsten. Detta strider dock mot vad lagen säger. Utifrån detta besvaras studiens första frågeställning: *Hur tolkar läraren skyldigheten att anmäla till socialtjänsten när de misstänker att barn far illa utifrån tecken på omsorgssvikt?*

Studiens andra frågeställning: *Hur tillämpar läraren anmälningskyldigheten utifrån lagtexten?* besvaras genom en granskning av arbetsplatsernas rutiner, både uttalade och outtalade samt hur läraren förhåller sig kring dessa. Det finns generella uppfattningar om att anmälningar till socialtjänsten är rektorns ansvar, vilket inte stämmer överens med lagstiftningen. Lärarna å sin sida beskriver att anledningen till detta är för att skydda relationen mellan lärare och barn/vårdnadshavare. Å andra sidan anser vi att anmälningsplikten inte ska skapa en möjlighet för läraren att

gömma sig bakom sin rektor. Argumentet för detta är att förändringspotentialen hos familjen blir större om den som är orolig framför detta till familjen. Genom att förklara bakgrunden till oron tror vi att relationen blir bättre än om familjen får informationen från rektor.

Den tredje och sista frågeställningen: *Vad uppfattar läraren som avgörande för huruvida läraren anmäler eller avstår från att anmäla oro?* besvaras av lärarna genom flera faktorer. De mest framträdande aspekter som påverkar läraren att anmäla är barnets uppträdande samt yttre faktorer, såsom lämplig klädsel, bristande hygien och stor aptit. Utöver dessa faktorer påtalar lärarna att relationen till barnet och vårdnadshavare samt tidigare kännedom om barnets hemförhållanden kan inverka på beslutet om att anmäla. Även uppbackning eller brist på uppbackning av kollegor och rektor samt tidigare erfarenheter av att anmäla identifieras som viktiga faktorer som påverkar huruvida en anmälan görs eller ej. För att barn som far illa ska upptäckas krävs att lärarna får och tillgodogör sig information gällande anmälningskyldigheten. Detta anser vi är ett ansvar som inte bara ligger på lärarna, utan även på socialtjänsten, Socialstyrelsen, Skolverket, etc. Lagen om anmälningskyldigheten vid misstanke om att ett barn far illa är något som lärarna inte kan eller får bortse från, därför måste tillämpningen fungera.

Studiens resultat visar att kunskapen om anmälningskyldigheten finns hos lärarna, men de brister i hur kunskapen ska användas. Studiens urval är begränsat, trots det anser vi att resultatet kan ge en viss riktning i hur det kan se ut inom lärarnas profession. Tillämpningen av lagen bör förbättras för att barnen som riskerar att fara illa och utsätts för omsorgssvikt ska få det stöd och skydd de har rätt till. Lärarna uttrycker att de vill veta mer kring *vad* som ska anmälas, *när* och *hur*, vilket ger en positiv utgångspunkt för förbättring. Kunskap ger makt och därmed möjligheter att förändra. Barn är i beroendeställning till vuxna och behöver föräldrarnas omsorg för att utvecklas gynnsamt, därför anses det viktigt att lärarna ständigt utvecklar och reflekterar kring sin skyldighet att anmäla.

Referenslista

Ahrne, Göran & Eriksson-Zetterquist, Ulla (2011) Intervjuer. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB.

Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2011) Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB.

Anderberg, Eva & Hydén, Håkan (1995) Rätten i förvandling. I: Bertilsson, Margareta (red.) *Rätten i förvandling: jurister mellan stat och marknad*. Stockholm: Nerenius & Santérus.

Borgström Alexius, Katarina & Hollander, Anna (2005) Rättsvetenskapliga metoder. I: Larsson, Sam, Lilja, John & Mannheimer, Katarina (red.) *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur AB.

Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB.

Cocoza, Madeleine (2003) *Anmälningssplikten som instrument för att identifiera barn som behöver samhällets skydd*. Barn- och ungdomspsykiatriska klinikens vetenskapliga rapportserie, nr 26. Linköping: Avdelningen för barn- och ungdomspsykiatri, Institutionen för molekylär och klinisk medicin, Hälsouniversitetet.

Creamer, Andrew, Valkyrie, Karena, & Vaughn, Leila (2008) Mandatory Reporting and School Counselors: Reporting Laws, Obstacles, and Solutions. *Alabama Counseling Association Journal*, 34 (1): 18–33.

Danermark, Berth (2006) Socialt arbete och kunskap - tre metateoretiska mönster. I: Blom, Björn, Morén, Stefan & Nygren, Lennart (red.) *Kunskap i socialt arbete. Om villkor, processer och användning*. Stockholm: Natur och kultur.

Edling, Margareta (2014) När ska skolan anmäla? *Skolledarna*, 10 (14): 10–11.

Evans, Tony & Harris, John (2004) Street-level bureaucracy, social work and the (exaggerated) death of discretion in *British Journal of Social Work*. 34 (6): 871–895.

Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning (2002) Stockholm: Vetenskapsrådet.

Hydén, Håkan (2002) *Rättssociologi som rättsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur AB.

Inspektionen för vård och omsorg (2016) *Skolan – både huvudman och vårdgivare. Styrning och ledning för elevhälsans medicinska del*. Stockholm: Inspektionen för vård och omsorg.

Janson, Staffan & Svensson, Birgitta (2008) Suspected child maltreatment: Preschool staff in a conflict of loyalty. *Early Childhood Education Journal*. 36 (1): 25–31.

Jönson, Håkan (2010) *Sociala problem som perspektiv. En ansats för forskning och socialt arbete*. Malmö: Liber AB.

Killén, Kari, Andersson, Sten, & Lundén, Karin (1999) *Svikna barn: om bristande omsorg och vårt ansvar för de utsatta barnen*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Kleineman, Jan (2013) Rättsdogmatisk metod. I: Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.) *Juridisk metodlära*. Lund: Studentlitteratur AB.

Leviner, Pernilla (2011) *Rättsliga dilemman i socialtjänstens barnskyddsarbete*. Stockholm: Jure.

Lundén, Karin (2010) *Att identifiera omsorgssvikt hos förskolebarn: vad kan vi lära av forskningen?* Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Mathiesen, Thomas (2005) *Rätten i samhället. En introduktion till rättssociologin*. Lund: Studentlitteratur AB.

May, Tim (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur AB.

Proposition 2012/13:10. *Stärkt stöd och skydd för barn och unga*

Sandberg, Mattias (2015) Åttaåriga Yara ville inte gå hem – blev mördad samma dag. *Aftonbladet* den 4 februari 2015.

[<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article20263177.ab>. Hämtad: 2017-04-12.]

SFS 1949:381. *Föräldrabalk*

SFS 1962:700. *Brottsbalk*

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*

SFS 2010:800. *Skollag*

Socialstyrelsen (2012a) *Anmälningar till socialtjänsten om barn och unga – en undersökning om omfattning och regionala skillnader*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2012b) *Barn som avlidit med anledning av brott- Dödsfallsutredningar 2010–2011*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2014) *Anmäla oro för barn- stöd för anmälningsskyldiga och andra anmälare*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Sohlberg, Peter (2006) Teorier och kunskapsbildning i socialt arbete. I: Blom, Björn, Morén, Stefan & Nygren, Lennart (red.) *Kunskap i socialt arbete. Om villkor, processer och användning*. Stockholm: Natur och kultur.

SOSFS 2014:6. *Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning av ärenden som gäller barn och unga*.

SOU 2009:68. *Lag om stöd och skydd för barn och unga*. Betänkande Barnskyddsutredningen.

Svensson, Kerstin, Johnsson, Eva & Laanemets, Leili (2008) *Handlingsutrymme – Utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur.

UNICEF (2009) *FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: UNICEF Sverige.

Wiklund, Stefan (2006) *Den kommunala barnvården- om anmälningar, organisation och utfall*. Stockholm: Stockholms universitet.

Zellman, Gail (1990) Report decision-making patterns among mandated child abuse reporters. *Child Abuse and Neglect. The International Journal*, 14 (3): 325–336.

Åström, Karsten (1995) Rättens gränser - om rättstillämpning i kommunal social förvaltning. I: Bertilsson, Margareta (red.) *Rätten i förvandling: jurister mellan stat och marknad*. Stockholm: Nerenius & Santérus.

Öberg, Peter (2011) Livshistorieintervjuer. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB.

Östberg, Francesca (2010) *Bedömningar och beslut: från anmälan till insats i den sociala barnvården*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

Rättsfall

NJA 2014 s. 910

Bilaga 1

Intervjuguide

Innan intervjun börjar ges muntlig information kring studiens syfte och hur materialet skall användas. Respondenten blir även informerad om de forskningsetiska krav som tillämpas i studien. Muntligt samtycke inhämtas.

Bakgrund

1. Hur länge har du arbetat som lärare?
2. När tog du examen?
3. Har du arbetat med något annat innan?
4. Vilka ämnen undervisar du i? Är du mentor för en egen klass?
5. Hur gammal är du?

Kunskap kring skyldigheten att anmäla

6. Vad vet du om anmälningsplikten och hur har du förvärvat den kunskapen?
7. I lagtexten står: 1§ Följande myndigheter och yrkesverksamma är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. Vad innebär *barn som far illa* för dig?
8. Vad innebär omsorgssvikt för dig?
9. Vad kan du om tecken på omsorgssvikt? Hur ser man tecken på omsorgssvikt?
10. Tror du att man som lärare kan vara mer eller mindre bra på att upptäcka tecken? Vad beror det på?
11. Vad tänker du när du hör ordet anmälningsplikt?
12. Hur uppstår oron för ett barn?

Tillämpning av anmälningsplikten

13. Kan du berätta om era rutiner kring anmälningsplikten på din skola?
14. Tycker du att era rutiner är tydliga och tillräckliga när det gäller anmälningar om ett barn riskerar att fara illa?
15. Diskuterar ni oro kontinuerligt? Med vem?
16. Får du det stöd du anser att du behöver i dessa frågor?

17. Anser du att ni diskuterar alla elevers behov och oro över detta på ett liknande sätt?
18. Har ni upparbetade kontakter med socialtjänsten?
19. Anser du att ni kan arbeta vidare för att få bättre kontakter med socialtjänsten?
20. Har du misstänkt att ett barn farit illa med anledning av omsorgssvikt?
21. Hur gick det till? Hur kändes det för dig? Vad funderar du kring?
22. Har du befunnit dig i en situation där du känt en oro men avvaktat att anmäla?
Hur tänkte du då? Vad påverkade dig?
23. Utgå ifrån dina erfarenheter, anser du att relationen till elev/vårdnadshavare förändras av att anmälan görs? På vilket sätt?
24. Är det något som du anser skulle kunna vara annorlunda i anmälningsprocessen? Varför?

Avslutning

25. Tack för ditt deltagande i intervjun. Är det något du tycker att vi har missat?
Har du några frågor till oss?

Bilaga 2

Mail till rektorer

Hej,

Vi är två socionomstudenter från Lunds universitet, Campus Helsingborg, som just nu håller på att genomföra vår C-uppsats. Vi skulle behöva komma i kontakt med lågstadielärare för att undersöka deras tankar och resonemang gällande anmälningsplikten till socialtjänsten vid misstanke om att ett barn far illa. Vi hoppas att ni vill ställa upp då vi anser att det är viktigt att belysa lärarens syn på detta fenomen samt att det för er bidrar till reflektion.

Förslag på dagar för intervjuer är 20 april, 21 april, 26 april, 27 april samt 28 april. Intervjun sker enskilt och svaren kommer att anonymiseras. Intervjun beräknas ta cirka 45 minuter och självklart kommer vi till er. Om ni inte har möjlighet att medverka på någon av datumerna ovan så finns möjlighet till telefonintervju.

Då det är tidskrävande att skriva c-uppsats önskar vi svar så snart som möjligt och självklart hoppas vi att ni vill vara med i vår studie.

Kontaktuppgifter till oss är:

Sara Mäki

soc14xxx@student.lu.se alternativt 0737-xxxxxx

Hanna Nordin

psy13xxx@student.lu.se alternativt 0705-xxxxxx

Med vänliga hälsningar

Hanna Nordin och Sara Mäki